UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
Facultatea de Istorie și Filosofie

SESIUNEA ŞTIINȚIFICĂ

A DEPARTAMENTULUI ISTORIA ROMÂNILOR, UNIVERSALĂ ŞI ARHEOLOGIE

VII
ediția

PROGRAM
REZUMATELE COMUNICĂRILOR

Chișinău 2021

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
Facultatea de Istorie și Filosofie

SESIUNEA ŞTIINȚIFICĂ

A DEPARTAMENTULUI ISTORIA ROMÂNILOR, UNIVERSALĂ ŞI ARHEOLOGIE

VII

ediția

dedicată aniversării a 10-a de la fondarea
Centrului Studii interdisciplinare „Silviu Dragomir”,
Chișinău-Oradea

VINERI, 4 IUNIE 2021

Editor: Aurel Zanoci

PROGRAM
REZUMATELE COMUNICĂRILOR

Chișinău 2021

[94+902/904]:378.4(478-25)
S 50

Comitetul organizatoric
Aurel ZANOCI, dr., conf. univ.
Ion EREMIA, dr. hab., prof. univ.
Sergiu MATVEEV, dr., conf. univ.
Igor BERCU, lect. univ.
Mihail BĂȚ, lect. univ.

Redactor:
Claudia Cemârtan, dr., conf. univ.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie, ediția a 7-a, 4 iunie 2021: dedicată aniversării a 10-a de la fondarea Centrului Studii interdisciplinare „Silviu Dragomir", Chișinău-Oradea: Program. Rezumatele comunicărilor / Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie; editor: Aurel Zanoci; comitetul organizatoric: Aurel Zanoci [et al.]. – Chișinău: CEP USM, 2021. – 94 p.
Text parțial în lb. engl. – 60 ex.

Responsabilitatea asupra conținutului rezumatelor revine autorilor.

ISBN 978-9975-152-09-9.

PROGRAM

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
(SALA SENATULUI, BLOCUL CENTRAL)

https://meet.google.com/buo-igwm-cqm

VINERI, 4 IUNIE 2021

9^{00}-9^{30}	Şedința de deschidere a sesiunii ştiințifice
10^{30}-13^{00}	Desfăşurarea lucrărilor pe secții
13^{00}-14^{00}	Pauză
14^{00}-17^{00}	Desfăşurarea lucrărilor pe secții

SECȚIA **ARHEOLOGIE ŞI ISTORIE ANTICĂ**

(AUD. 535, BLOCUL CENTRAL)

https://meet.google.com/buo-igwm-cqm

10^{00}-13^{00} Comunicări

Moderator: Andrei COROBCEAN

Sergiu BODEAN *Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală*	**Locuința nr. 3 din așezarea culturii Cucuteni-Tripolie Brânzeni VIII**
Eugen MISTREANU *Muzeul Național de Istorie a Moldovei*	**Între cercetarea istorică de arhivă și arheologie (despre o posibilă așezare gumelnițeană la Tomai, UTAG, Republica Moldova)**
Ghenadie SÎRBU *Academy of Sciences of Moldova / Moldova State University* Dariusz KRÓL *Institute of Archaeology, Rzeszow* Livia SÎRBU *National Museum of History of Moldova*	**Dwellings and their nearest surroundings in the 4th millennium BC in the Eastern Carpathian area: a case study from the Gordinești II-*Stânca goală* settlement**
Vitalie SOCHIRCĂ Tatiana NAGACEVSCHI *Universitatea de Stat din Moldova*	**Aspecte privind cercetările geopedologice la situl arheologic din epoca fierului Saharna „Rude” din raionul Rezina**

Victor DULGHER Vladimir CHITIC Sergiu SERBINOV *Universitatea de Stat din Moldova*	**Rezultate preliminare ale cercetărilor perieghetice la situl arheologic Cinișeuți I, raionul Rezina**
Aurel ZANOCI Sergiu SERBINOV Vladimir CHITIC *Universitatea de Stat din Moldova*	**În căutarea vestigiilor unei fortificații preistorice – Echimăuți II**
Octavian MUNTEANU *Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”* Vasile IARMULSCHI *Universitatea Liberă Berlin / Muzeul Național de Istorie a Moldovei*	**Noi descoperiri de toporașe cu aripioare pe teritoriul Moldovei**
Aurel ZANOCI Daniel CUCULESCU *Universitatea de Stat din Moldova*	**Rezultate preliminare ale cercetărilor de teren la fortificația Țareuca „La Cetate”, raionul Rezina**
Mihail BĂȚ Sergiu SERBINOV Vladimir CHITIC *Universitatea de Stat din Moldova*	**Prospecțiuni arheologice în bazinul inferior al Cogâlnicului (raionul Rezina)**
14^{00}-17^{00}	Comunicări
Moderator: Aurel ZANOCI	
Andrei COROBCEAN *Universitatea de Stat din Moldova*	**Siturile din secolele IV-III a. Chr. din bazinul râului Cogâlnic**

Vasile IARMULSCHI *Universitatea Liberă Berlin / Muzeul Național de Istorie a Moldovei*	**Cu privire la „cățeii de vatră" descoperiți în mediul culturii Zarubintsy**
Nicolae BATOG *Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă"*	**Amenajările ritualice din necropola sarmatică de la Petrești (secolele II-III d. Hr.)**
Sergiu MATVEEV *Universitatea de Stat din Moldova* Vlad VORNIC *Agenția Națională Arheologică*	**Rezultatele preliminarii ale cercetărilor perieghetice în bazinul r. Cogâlnic din anul 2020. Situl de la Ecaterinovca-Ialpugeni-*Valea Jeparului***
Ion TENTIUC *Muzeul Național de Istorie a Moldovei*	**Podoabe scandinave și monede arabe în spațiul carpato-nistrean (secolele IX-XI). Unele considerații**
Gheorghe POSTICĂ *Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă"*	**Așezarea medievală Păhărniceni „Petruca" în lumina cercetărilor arheologice**
Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU *Institutul de Arheologie, Academia Română – Filiala Iași*	**Câteva considerații referitoare la descoperirile de unelte pentru recoltarea mierii în așezările medievale din Moldova**
Sergiu MUSTEAȚĂ *Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă"*	**Cetatea Bender – istorie și arheologie**

SECȚIA **ISTORIE MEDIEVALĂ ŞI MODERNĂ**

(AUD. 533, BLOCUL CENTRAL)

https://meet.google.com/vvf-tbyc-zmm

10^{00}-13^{00} Comunicări

Moderator: Ion EREMIA

Sorin ȘIPOȘ *Universitatea din Oradea*	**Prolegomenă la o istorie a vitejiei: nobili din comitatul Bihor, slujindu-l pe rege (începutul secolului al XIII - mijlocul secolului al XIV-lea)**
Alexandru BEJENARU *Universitatea de Stat din Moldova*	**Problema hotarului moldo-muntean din secolele XIV-XV în istoriografia română**
Laura ARDELEAN *Universitatea din Oradea*	**Rolul lui Stephanus Brodericus în negocierea Păcii de la Oradea din 1538**
Ion CHEPTENE *Universitatea de Stat din Moldova*	**Personalitatea domnului Țării Moldovei Petru Rareș în istoriografia poloneză contemporană**
Mihai GEORGIȚĂ *Arhivele Naționale-Serviciul Județean Bihor, Oradea*	**Epidemia de ciumă din Transilvania, 1633-1636. Noi date și considerații**

Mihai DRECIN *Universitatea din Oradea*	**Locul lui Ioan Inochentie Micu-Klein în istoria naționalismului românesc în concepția lui Nicolae Iorga**
Alina FELEA *Institutul de Istorie, MECC*	**Din istoria instituției căsătoriei în Țara Moldovei în sec. al XVII-lea - începutul sec. al XIX-lea: procedura de cercetare a mirilor**
Ionuț CIORBA *Muzeul orașului Oradea*	**Un document în limba română din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea privind combaterea emigrației din Transilvania**
14^{00}-17^{00} Moderator: Sorin ȘIPOȘ	Comunicări
Ion EREMIA *Universitatea de Stat din Moldova*	**Politica lingvistică a țarismului în școlile sătenilor-proprietari (foștii coloniști străini) din Basarabia**
Andrei EMILCIUC *Institutul de Istorie, MECC*	**Aspecte comparative privind instituirea magaziilor de rezervă a cerealelor în Principatele Române şi Basarabia (1832-1840)**
Cristina GHERASIM *Universitatea de Stat din Moldova / Institutul de Istorie, MECC*	**Listele nobililor cu drept de vot – sursă importantă în studierea istoriei nobilimii din Basarabia (Studiu de caz: alegerile nobiliare din 1841)**
Ion GUMENÂI *Institutul de Istorie, MECC*	**Biserica Ortodoxă din Basarabia ca instrument de propagare a tradiției ortodoxe ruse și a cultului țarului**

Viorel BOLDUMA *Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”*	**Legislația migrațională țaristă din anii ’70-’90 ai secolului XIX privind emigrarea populației în Crimeea, Caucaz și Nordul Mării Negre**
Valentin TOMULEȚ *Universitatea de Stat din Moldova*	**Opinii controversate privind definirea capitalismului ca sistem şi specificul dezvoltării lui în Rusia**
Petru VICOL *Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală*	**Neamul Celan – o dinastie duhovnicească din sec. al XIX-lea - începutul sec. al XX-lea**

SECȚIA **ISTORIE CONTEMPORANĂ**

(AUD. 532, BLOCUL CENTRAL)

https://meet.google.com/sjh-mcna-oje

10^{00}-13^{00} Comunicări

Moderator: Liliana ROTARU

Gabriel MOISA *Universitatea din Oradea* Cristian CULICIU *Muzeul Țării Crișurilor, Oradea*	**Considerații asupra istoriografiei românești referitoare la frontul de Est în al Doilea Război Mondial**
Alexandru MALACENCO *Universitatea de Stat din Moldova*	**Tifos și (re)sovietizarea Basarabiei în condiții de război (1944)**
Liliana ROTARU *Universitatea de Stat din Moldova*	***Ex nihilo nihil fit* sau cum au creat sovieticii școlile superioare în RSSM după anexarea Basarabiei din 1940**
Maria BUȚCU *Universitatea de Stat din Moldova*	**Mina Dobzeu în obiectivul Securității din Republica Populară Română**
Anatol PETRENCU *Universitatea de Stat din Moldova*	**O familie deportată, dată uitării: cazul familiei Popescu, s. Coșcalia, raionul Căușeni**

Demir DRAGNEV *Institutul de Istorie, MECC* Ion Valer XENOFONTOV *Universitatea de Stat din Moldova*	**Naum A. Narțov – primul profesor universitar și doctor (habilitat) în domeniul istoriei din Moldova sovietică**
Ion Valer XENOFONTOV *Universitatea de Stat din Moldova*	**„Problema națională" la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău**
Ion ZAINEA *Universitatea din Oradea*	**Două decenii de cercetări privind cenzura în România comunistă**
14^{00}-15^{30} Moderator: Gabriel MOISA	Comunicări
Adrian ROȘCA *Universitatea de Stat din Moldova*	**Evoluția Republicii Moldova din perspectiva Uniunii Europene (1995-1998)**
Angela LISNIC *Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă"*	**Cu privire la identitate în raport cu educația istorică**
Marcel REVENCO *Universitatea de Stat din Moldova*	**Studiu geografic privind relațiile economice dintre Republica Moldova și Rusia în perioada 1991-2016**
Anatolie POVESTCA *Muzeul Național de Istorie a Moldovei*	**Republica Moldova – 30 de ani de (In)dependență. O retrospectivă istorică**

ARHEOLOGIE ŞI ISTORIE ANTICĂ

Locuința nr. 3 din așezarea culturii Cucuteni-Tripolie Brânzeni VIII

Sergiu BODEAN

Așezarea Brânzeni VIII-*Sâiece* este situată pe un platou de la confluența r. Draghișteu cu r. Racovăț. Conform analizei aerofotogramelor, situl avea o structură internă complexă și o suprafață de aproximativ 30 ha. În cadrul cercetărilor realizate în anul 1980 de către colectivul condus de V. Marchevici, aici au fost studiate resturile a patru locuințe de suprafață și câteva gropi. Prin gradul de conservare și amenajările interioare descoperite se remarcă, în special, locuința 3. Complexul era orientat pe axul V-E și avea dimensiunile de 12×5 m. Conform observațiilor efectuate în teren, locuința era cu etaj. Pe podeaua parterului, care nu fusese unsă suplimentar cu un strat de lut, au fost semnalate resturile unui cuptor sau ale unei vetre și un vas-coșuleț. În partea de est a podelei a fost săpată o groapă, ovală în plan, în care s-au găsit: o statuetă antropomorfă cu extremitățile rupte, fragmentele unui vas bitronconic și o valvă de scoică *Unio* cu ocru. Podeaua de lut cu pleavă a etajului fusese amenajată pe un pat de lemn despicat, amplasat perpendicular față de axul lung al locuinței. În partea de vest a etajului se afla o amenajare pătrată în plan, cu colțurile rotunjite (h=10 cm). Ea fusese confecționată din lut compact, fără degresanți vizibili. În partea de est, a fost semnalată o altă amenajare circulară în plan, cu grosimea de 16 cm, ușor tronconică. Partea ei superioară avea diametrul de 1 m, iar baza era de 1,1 m. Pe respectiva ridicată direct pe patul de lemn, ulterior, a fost edificată o altă amenajare, cruciformă în plan. În procesul cercetării acestor vestigii, s-a constatat că amenajarea fusese refăcută de două ori. De la ultima se păstraseră parțial doar brațele mozaicate, cu grosimea de 4-5 cm. Suprafața ei

era acoperită cu un strat subțire de 2 mm din lut fin. Dimensiunile inițiale ale amenajării cruciforme erau de aproximativ 1,2×1,2 m. La parter, sub complexul menționat, se găsea o groapă săpată în podeaua de sol a locuinței.

Astfel de descoperiri, apreciate ca vetre sau altare cruciforme, sunt caracteristice siturilor din prima parte a fazei Cucuteni B din întreg arealul culturii Cucuteni-Tripolie (Poduri-*Dealul Ghindaru*, Cucuteni-*Cetățuia*, Ștefănești-*Stânca Doamnei*, Volodimirivka, Nebelivka ș.a.). Chiar dacă amplasarea acestei categorii de amenajări în cadrul locuințelor are o anumită variabilitate, constatăm că, în mai multe cazuri, ele se găsesc la un capăt, în apropierea peretelui. Această situație este ilustrată și de unele modele de locuință, descoperite până acum (Popudnja, Cherkasiv Sad II ș.a.). Prin analogie cu acestea, putem admite că, și în cazurile enumerate mai sus, pereții locuințelor cercetate puteau fi prevăzuți cu o fereastră circulară.

Din cadrul L3 au fost recuperate șaisprezece piese de silex și gresie, câte o piesă de os și corn și o figurină zoomorfă. În imediata apropiere se găseau cca 100 de piese de silex și cca 2000 de fragmente ceramice.

Între cercetarea istorică de arhivă și arheologie (despre o posibilă așezare gumelnițeană la Tomai, UTAG, Republica Moldova)

Eugen MISTREANU

La momentul de față, în spațiul pruto-nistrean sunt documentate cu exactitate 34 de așezări, atribuite comunităților gumelnițene de aspect Bolgrad/Stoicani-Aldeni, datate cu a doua jumătate a mil. V a. Chr. Dintre acestea, 13 se află pe teritoriul Republicii Moldova, iar 21 – pe teritoriul Ucrainei. În literatura de specialitate deseori sunt amintite și alte puncte geografice în care s-a semnalat prezența locuirii gumelnițene, dar acestea nu sunt susținute de existența materialului arheologic sau de concretizarea localizării. O altă observație asupra distribuției așezărilor în cauză este că, în procesul de colonizare a noilor teritorii de către populațiile de agricultori veniți de la sud de Dunăre, nu sunt urme documentate pe partea stângă a r. Ialpug. Încercarea noastră de a identifica unele așezări eneolitice la est de r. Ialpug în sursele bibliografice s-au soldat cu eșec. Cu toate acestea, în timpul examinării *Repertoriului arheologic al raionului Ciadâr-Lunga,* varianta 1993, am întâlnit informația privind existența unei așezări a culturii Gumelnița: *Tomai, Așezarea 2. Este situată la 0,2 km sud de ferma de lapte-marfă a s. Tomai, pe un promontoriu, pe malul stâng al r. Lunguța. Descoperită de O. Levițchi, 1993. Suprafața 150-60 m. Suprafața se ară sub culturi agricole multianuale.* Această descriere ambiguă, precum și discuțiile cu pretinsul autor al descoperii, nu au contribuit la stabilirea, în prima etapă, a acestui sit. Însă relativ recent, în procesul de transmitere a patrimoniului fostului Muzeu de Arheologie al AȘM în fondurile Muzeului Național de Istorie a Moldovei, a fost descoperită o colecție de plicuri, scrisori, din perioada sovietică, în limba rusă, cu griful „Secret", care conțin mai multe adresări către întreprinderile de tip colhoz, sovhoz, ș.a., în special, responsabililor financiari din organizațiile respective. Ele au aparținut *secției de cercetare a monumentelor arheologice* din cadrul *Sectorului de etnografie și artă al Academiei de Științe a Moldovei.* Aceste „dosare" includ, de regulă, hărți, planuri la o scară foarte mică, pe care sunt notate descoperirile arheologice din raza localității sau a moșiei întreprinderii respective. Un alt act, deseori prezent, este un deviz de cheltuieli foarte exact, alcătuit pentru viitoarele săpă-

turi arheologice. Nouă ne-a atras atenția *Plicul* cu numărul 2121 – desigur, sub griful „Secret" –, adresat funcționarului responsabil de plantarea culturilor multianuale în colhozul „*Pravda*", s. Tomai. Acesta conține harta colhozului, pe care sunt fixate manual trei locații cu așezări arheologice: două – din epoca bronzului târziu și una aparținând culturii Gumelnița. Pe hartă, în partea dreaptă, jos, este notat că teritoriul a fost verificat pe data de *2 / V/ 85*, de către V.S. Bejlekči, fiind descoperite așezările menționate mai sus. În dreapta, sus, pe hartă sunt indicate dimensiunile siturilor. Un al doilea act este devizul de cheltuieli, prevăzute pentru investigarea arheologică a acestor trei situri, cu un total de 53121 de ruble, iar dintr-o anexă a devizului aflăm că 18405 ruble erau prevăzute pentru cercetarea a 500 m^2 în așezarea culturii Gumelnița. Pornind de la toate acestea, credem că așezarea există, chiar dacă încercarea noastră, la începutul lunii mai 2021, de a o repera în teren s-a soldat cu eșec, deoarece suprafața este plantată cu cereale, care au crescut deja foarte mult. Existența unei planificări de intervenție arheologică, chiar dacă nedatată, dar cu ștampilă, este încă un argument privind veridicitatea informației. Folosind metodele moderne de localizare, constatăm că așezarea este amplasată pe malul stâng al r. Lunga, pe un mic promontoriu al unui afluent de stânga al r. Lunga, la 1 km est de marginea de est a s. Tomai, la 50-100 m nord de drumul R37, Comrat – Ciadâr-Lunga.

Dwellings and their nearest surroundings in the 4th millennium BC in the Eastern Carpathian area: a case study from the Gordinești II-*Stânca goală* settlement

Ghenadie SÎRBU, Dariusz KRÓL, Livia SÎRBU

In most cases, the complete understanding of prehistoric buildings' forms and/or functions is rather difficult due to their incomplete state of preservation. Considering the settlement patterns of the Cucuteni-Tripolye culture, we can undoubtedly observe that the technique of building the dwellings developed during the evolution of this culture. These changes seem to be related to functional issues. In this order of ideas, it can be accepted that the syntagma *form follows function.*

Investigation into the construction of dwellings, their spatial arrangements, and the nearest surroundings is highly relevant in studying the functioning of the archaeological phenomenon.

Analysis of these units seems crucial from the perspective of the general significance of the Gordinești II-*Stânca goală* settlements for the perception of the historical and cultural circumstances in the Eastern Carpathian area at the end of the Eneolithic. At the outset of our research, we formulated some basic questions: a) What types of dwellings were used by the occupants of this settlement?; b) How were their interiors and the adjacent economic zones arranged?; c) What were the functions of the various parts of the household cluster units?

It seemed easy to answer these questions initially, but the field campaigns showed that we are dealing with a more complicated *puzzle*.

During the recent years of excavation undertaken at the Gordinești II-*Stânca goală* site, we revealed the remains of at least two dwellings and their economic surroundings that may be referred to on the whole as household clusters. Our main goal is to present not only the key attributes of the dwelling but also the results of the spatial analysis of features and artifacts found inside and outside of it. Based on this type of spatial data and computer reconstruction, we can carefully assume that the excavated dwellings were rectangular and consisted of *two functionally varied rooms*. Its long central axis was oriented southwest-northeast. The *first rooms,* with

dimensions of about 5.60×5.80 m, were intended for living. The *second rooms* were used in a quite different way. This part of the dwelling, which was 5.60×4.60 m, should be interpreted as household space, where most everyday activities were done. The functioning of this room may be confirmed by the discovered postholes and distinctive agglomeration of stones. The perimeter of this room was determined using the spatial distribution of *in situ* accumulation of pottery and numerous pieces related to the loom (circular and conical loom weights, spindles). It is worth stressing that most of the flint artifacts (including axes and chisels) were discovered in the context of this space.

Although the results described here represent the initial stage of our research, they may significantly impact expanding the general knowledge of the Late Eneolithic settlements strategies not only in the Prut-Dniester interfluve but in the entire region of the Eastern Carpathia.

Aspecte privind cercetările geopedologice la situl arheologic din epoca fierului Saharna „Rude" din raionul Rezina*

Vitalie SOCHIRCĂ, Tatiana NAGACEVSCHI

Impactul antropic asupra solurilor variază, în funcție de specificul, intensitatea și durata activităților umane și a proceselor tehnogene, și influențează în mod diferit procesele pedogenetice, construcția morfologică, componența și proprietățile solurilor.

Cercetările geopedologice, complementare celor arheologice, au fost realizate la situl din epoca fierului Saharna „Rude" în vara anului 2019. Situl este situat în microzona Saharna, pe un platou la Sud – Sud-Est de defileul „Valea Crac", unde a existat o așezare deschisă, din prima epocă a fierului (cultura Cozia-Saharna), cu o suprafață de cca 10 ha, flancată de o „citadelă" mică (S ≈ 0,40 ha) în extremitatea nordică. Poziționarea geografică a „citadelei" valorifică plenar avantajele reliefului local: latura nordică se suprapune chiar muchiei versantului abrupt al „Văii Crac", dinspre est și vest construcția este flancată de două ravene la o distanță de circa 100-160 m și doar dinspre sud este deschisă către suprafața plană a platoului.

La investigațiile pedologice de laborator au fost utilizate metodele clasice de determinare a parametrilor fizici și cei chimici ai solului: componența granulometrică – metoda pipetei, după N.A. Kacinskii; densitatea fazei solide – metoda Petinov; humusul – metoda I.V. Tiurin, cu modificarea lui V.N. Simakov; N_{total} – metoda Chieldal; P_2O_5 – metoda B.P. Macighin.

Au fost colectate probe din 5 profiluri: 1, 2 și 3 – din pereții laterali ai secțiunii trasate pe latura de nord a „citadelei", iar 4 și 5 – din terenul arabil situat la circa 50 m și, respectiv, 100 m spre Est de secțiune, în scop de comparație. Tipul solului cercetat din toate cele 5 profiluri este cernoziom carbonatic luto-argilos, valorificat, în prezent, ca teren arabil.

Profilul de sol cel mai relevant din secțiune, cu modificări antropice vizibile, este cel din latura estică, care este și cel mai adânc – până la 220 cm.

* Comunicarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.1606.14 „Patrimoniul arheologic din epoca fierului în regiunea Nistrului Mijlociu și bazinul râului Cogâlnic: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică".

Componența granulometrică reflectă o segmentare a profilului: 0-60 cm, 60-180 cm și 180-220 cm. Partea superioară (0-60 cm) corespunde trăsăturilor naturale ale subtipului de sol din raionul pedogeografic 5 (cernoziom carbonatic).

Segmentul cel mai atropizat este cel de 60-180 cm, cu valoarea densității aparente de 2,64 g/cm^3, ceea ce nu este caracteristic pentru un profil genetic al acestui subtip de sol, fiind mai mică decât parametrii-standard și constantă pe tot acest segment. Aici este bine exprimată și fracțiunea de praf, care constituie 57-59%, pe când în solurile din preajma secțiunii (profilurile 4 și 5) această fracțiune alcătuiește 52-55% (o explicație a acestui conținut majorat al fracțiunii de praf ar fi factorul antropic și anume conținutul mai ridicat de cenușă). Conținutul de N_{total} și cel de P_2O_5 este semnificativ majorat în segmentul de adâncime 60-180 cm, comparativ cu profilurile 4 și 5, respectiv, la conținutul de N_{total} – 2600-1100 mg/kg față de 800-900 mg/kg și la cel de P_2O_5 – 800-390 mg/kg față de 300-200 mg/kg. Corespunzător, și conținutul de humus și cel de C_{org} depășesc cu 1-2 puncte procentuale parametrii-standard în stratul de 60-180 cm.

Rezultate preliminare ale cercetărilor perieghetice la situl arheologic Cineșeuți I, raionul Rezina*

Victor DULGHER, Vladimir CHITIC, Sergiu SERBINOV

Situl arheologic Cinișeuți I (47°42'44.39"N; 28°52'21.61"E) se află în dreapta drumului național R20, Chișinău – Rezina, la cca 650 m sud-est de ferma de porci și cca 1,5 km nord-est de satul Cinișeuți.

Așezarea a fost descoperită de către P.P. Bîrnea și V.S. Beileicci în urma cercetărilor de suprafață, efectuate în anul 1962, fiind menționată în raportul acestora „Отчет о работе отряда разведки в 1962 г." (Бырня, Бейлекчи 1963, 14) ca un sit cu nivele de locuire: din perioada eneolitică (cultura Tripolie) și prima epocă a fierului. Informația despre așezarea din prima epocă a fierului va fi preluată de către V. Lapușnean, I. Niculiță și M. Romanovskaia în repertoriul „Памятники раннего железного века" (Лапушнян, Никулицэ, Романовская 1974, 18), ulterior regăsindu-se și în „Repertoriul arheologic al raionului Rezina"** (Levițchi 1993, 1-2). De asemenea, așezarea este inclusă în lista siturilor culturii Cozia-Saharna, întocmită de M. Kashuba (Кашуба 2000, 366, рис. XLVI/5).

Având drept scop verificarea datelor ce se conțin în *repertorii*, precum și stabilirea coordonatelor sitului, în luna aprilie 2021, colaboratorii LCȘ „Tracologie" din cadrul Universității de Stat din Moldova au întreprins periegheze în preajma localității Cineșeuți, raionul Rezina. În urma cercetărilor de suprafață, așezarea a fost localizată pe panta unei vâlcele, ce are expunerea sud – sud-est. Plecând de la cartarea materialelor arheologice, s-a stabilit că în partea de sus a pantei, pe o suprafață de cca 500×150 m, se răspândesc în exclusivitate fragmente de ceramică, specifice culturii Cucuteni-Tripolie. Iar la poalele pantei, de pe o arie de cca 380×100 m au fost recoltate, preponderent, vestigii ce țin de prima epocă a fierului. Această repartizare a materialelor arheologice permite constatarea că în punctul Cineșeuți I au

* Comunicarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.1606.14 „Patrimoniul arheologic din epoca fierului în regiunea Nistrului Mijlociu și bazinul râului Cogâlnic: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică".

** Menționăm că în *Repertoriu* nu apare informația despre prezența nivelului de locuire eneolitic.

existat două așezări: una – din epoca eneolitică* și cea de-a doua – din prima epocă a fierului.

Artefactele atestate pe suprafața așezării din prima epocă a fierului sunt reprezentate de o cute din piatră de gresie, două fusaiole (una în formă de pară și un fragment de la o piesă bitronconică) și 45 fragmente de ceramică.

Fragmentele descoperite au făcut parte din recipiente modelate cu mâna din pastă de lut cu degresanți de șamotă. Majoritatea cioburilor au o cromatică ce variază de la cenușiu la negru, unele având culoare cărămizie. Printre cioburile recuperate se evidențiază fragmente de la oale, străchini și cești – buze, pereți, funduri și toarte. O parte dintre ele sunt decorate cu incizii sau imprimeuri.

Ceramica descoperită pe suprafața așezării Cineșeuți I este similară celei întâlnite în siturile de tip Cozia-Saharna din spațiul limitrof – Țahnăuți, Saharna „Țiglău", Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii" etc.

Astfel, plecând de la aceste artefacte, putem considera că și această așezare a funcționat în prima epocă a fierului, făcând parte din comunitatea de tip Cozia-Saharna, care a locuit în regiunea Nistrului Mijlociu în sec. X-IX a. Chr.

* Vestigiile arheologice din așezarea eneolitică vor constitui subiectul unei comunicări aparte.

În căutarea vestigiilor unei fortificații preistorice – Echimăuți II*

Aurel ZANOCI, Sergiu SERBINOV, Vladimir CHITIC

În procesul studierii publicațiilor despre rezultatele perieghezelor, realizate la siturile arheologice de pe teritoriul Moldovei (RSSM) în a doua jumătate a anilor '40 ai secolului trecut, ne-a atras atenția informația dintr-un articol semnat de T.S. Passek (Пассек 1949, 64) despre o fortificație, repertoriată ca Echimăuți II. Conform datelor oferite de autoare, situl era localizat la nord-vest de satul Echimăuți, în partea superioară a pantei unui deal, în stânga drumului. Despre fortificație se menționează că valul ei aplatizat descria în plan o formă quasi-triunghiulară, iar de pe suprafață a fost colectată o cantitate semnificativă de ceramică scitică.

Încercarea noastră de a regăsi informația despre acest sit în repertoriile arheologice, elaborate în anii următori, nu s-a încununat cu succes. Astfel, având drept scop clarificarea situației pe teren, în luna aprilie 2021 au fost realizate cercetări de suprafață în regiunea unde semnalase fortificația T.S. Passek.

Ca urmare, s-a constatat că în spațiul menționat, într-adevăr, există urmele unei cetăți preistorice (47°43'3.25"N; 28°52'30.25"E)**. Actualmente, terenul unde se află fortificația este împădurit (în 1947 aici era teren arabil), însă la suprafață mai sunt vizibile unele denivelări, care pot fi interpretate drept vestigii ale sistemului defensiv. Astfel, pe laturile de est, sud și vest, au fost urmărite valul și șanțul de apărare, care delimitau o mică incintă cu dimensiunile de 40×35 m. Elementele defensive s-au conservat cel mai bine pe latura de est, unde valul are lățimea la bază de cca 7 m și înălțimea de 0,7 m, iar șanțul este lat de cca 3,5-4,0 m și adânc de cca 0,5 m.

Din cauza împăduririi terenului, nu a fost posibilă recoltarea de la suprafață a vreunor materiale arheologice, care ne-ar putea indica data edificării aces-

* Comunicarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.1606.14 „Patrimoniul arheologic din epoca fierului în regiunea Nistrului Mijlociu și bazinul râului Cogâlnic: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică".

** Locul unde este amplasată cetatea se află pe moșia satului Cineșeuți, raionul Rezina, fiind eronat localizată de către T.S. Passek în perimetrul localității Echimăuți. Astfel, propunem ca această fortificație să fie repertoriată conform cadastrului – Cineșeuți „Cetate".

tei cetăți. În asemenea situație, apelăm la informațiile oferite de T.S. Passek, care menționa aici numeroase fragmente de ceramică scitică. După cum cunoaștem, în a doua jumătate a anilor '40 - începutul anilor '50 ai secolului XX, drept ceramică scitică era considerată cea din epoca fierului, în special, cea getică. Însă cercetările anterioare, precum și ale noastre din 2021, nu au scos în evidență prin apropiere vreun sit, care poate fi atribuit cu siguranță geților. Însă, în apropiere, la o distanță de cca 600 m spre sud, este cunoscută o așezare deschisă (Cineșeuți I) a purtătorilor culturii Cozia-Saharna, care, ipotetic, ar putea fi pusă în legătură cu fortificația menționată. Drept argument pot servi și analogiile ce țin de dimensiunile și formele fortificațiilor din arealul culturii Cozia-Saharna, care sunt asemănătoare cu „citadela" de la Cineșeuți.

Noi descoperiri de toporașe cu aripioare pe teritoriul Moldovei*

Octavian MUNTEANU, Vasile IARMULSCHI

Propunem spre atenția publicului un tip de piese documentat mai rar în spațiul nostru. Acestea se prezintă sub forma unui toporaș de fier, cu dublu tăiș, dotat cu spini laterali („aripioare"), care pot fi dispuși atât simetric unul în raport cu celălalt, cât și asimetric. Distribuit în special în Europa de Est și Centrală, acest tip de toporașe a intrat în circuitul științific cu numele de Ärmchenbeile / Winged axes / Hache à appendices / Toporaș cu aripioare. Problemele, care se conturează din start, privind acest tip de artefacte sunt determinate, pe de o parte, de discuțiile purtate în jurul datării lor, iar pe de altă parte – de funcționalitatea acestora. Până acum ceva timp, în dreapta Prutului, pe teritoriul României actuale, erau documentate 15 exemplare și doar unul – în spațiul pruto-nistrean. Doar exemplarul de la Horodca Mică și altele trei, descoperite pe teritoriul României, au fost atribuite perioadei secolelor IV-III a. Chr. Este vorba de un exemplar descoperit în cetatea geto-dacică de la Bunești, jud. Vaslui, unde a fost atestat un singur orizont cultural, și datat de către autori pe baza ceramicii de import cu perioada sec. IV-II a. Chr. Însuși toporașul a apărut în context cu artefacte bine încadrate cronologic: monede de tip Huși-Vovrieşti, o fibulă de argint de tip tracic cu arcul fațetat, un vârf de lance, cu analogii la Botoșana, și o buterolă de sabie celtică (Latène B2), cu analogii în Transilvania. Alte două exemplare au fost găsite tot într-o așezare fortificată, de data aceasta, în județul Dolj, la Coțofenii din Dos „Dealul Jidovilor". Cu părere de rău, contextul descoperirilor nu ne este cunoscut, piesa întreagă fiind recuperată din pământul de aruncătură, iar despre cea fragmentară autorii cercetărilor nu au oferit detalii. Există un indiciu cronologic totuși pentru întreg situl, care, cu certitudine, nu a păstrat urme din perioada hallstattiană și care este datat de autor cu sec. IV-III a. Chr. Ceea ce e bine să fie reținut, e că piesele care se atribuie perioadei Hallstatt-ului sunt concentrate preponderent în interio-

* Comunicarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.1606.14 „Patrimoniul arheologic din epoca fierului în regiunea Nistrului Mijlociu și bazinul râului Cogâlnic: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică".

rul arcului carpatic, iar cele care pot fi atribuite celei de a doua epoci a fierului sunt în afara arcului. Practic, toate siturile din afara arcului carpatic sunt fie fortificații getice sigure (Horodca Mică, Bunești și Coțofenii din Dos), fie fortificații care au funcționat și în perioada getică (Popești și Orbeasca). Excepție face doar descoperirea de la Bârlad, unde toporașul a fost găsit, conform datelor prezentate, într-un depozit de obiecte de bronz, dar informația se prezintă ca una insuficient de sigură. Prin intermediul prezentării noastre, ne propunem să includem în circuitul științific noi artefacte de acest tip. Vom stărui, în primul rând, asupra contextului descoperirii lor, urmând să le comparăm cu cele existente, să le apreciem cadrul cronologic și, respectiv, funcționalitatea lor.

Rezultate preliminare ale cercetărilor de teren la fortificația Țareuca „La Cetate", raionul Rezina*

Aurel ZANOCI, Daniel CUCULESCU

Fortificația se află la marginea de nord-est a satului Țareuca, raionul Rezina, în dreapta drumului național R13 (Bălți-Râbnița), în punctul numit de localnici *La Cetate* sau *Pe Cetate*. Situl a fost descoperit în anul 1980 de către Ion Hîncu, care îl descrie sumar în câteva publicații (Хынку 1987, 46-48; Hîncu 1993, 104-105). Aceeași informație succintă se regăsește într-o serie de repertorii, elaborate ulterior (Levițki 1993, 24; Zanoci 1998, 158; Arnăut 2003, 272-273).

În aprilie 2021, cu scopul de a verifica starea de conservare și de a stabili coordonatele (GPS) sitului, la periferia de nord-est a localității Țareuca au fost întreprinse cercetări arheologice de suprafață.

Ca urmare s-a stabilit că cetatea – având coordonatele 47°45'7.39"N; 28°53'7.97"E – este amplasată, după cum menționa și I. Hîncu, pe un promontoriu cu altitudinea relativă de cca 5-6 m, format de două vâlcele. Incinta de formă quasi-ovală, cu dimensiunile de cca 110×95 m (0,9 ha), a fost delimitată de jur-împrejur** de un sistem defensiv artificial. Pe latura de est, cea mai accesibilă, se păstrează actualmente vestigiile unui „val" de formă ușor arcuită în plan, cu lățimea la bază de cca 12 m și înălțimea de cca 1,2-1,8 m, în fața căruia poate fi sesizat un șanț lat de cca 10 m și adânc de cca 1,0-1,5 m. Pe restul laturilor, protejate de maluri relativ abrupte, pe muchia promontoriului, se păstrează ruinele unei construcții defensive, care, actualmente, are forma unui „val" cu lățimea la bază de cca 3-4 m și înălțimea de 0,3-0,5 m. La marginea de nord-est a fortificației, între capătul „valului" mare (de est) și cel de pe latura de nord este o întrerupere cu lățimea de cca 3 m, care poate fi interpretată drept o poartă de acces. Prin ea trece un drum, practicat și în prezent, care duce spre fundul vâlcelei, unde,

* Comunicarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.1606.14 „Patrimoniul arheologic din epoca fierului în regiunea Nistrului Mijlociu și bazinul râului Cogâlnic: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică".

** I. Hîncu menționează „întărituri" doar „în locul de acces dinspre câmpie".

la momentul de față, se află un izvor. O sursă de apă similară a fost atestată și la poalele cetății, în partea de nord-vest.

Partea de sud-vest a sitului este afectată de o gospodărie (abandonată), restul suprafeței fiind înțelenită. Din aceste considerente, nu a fost posibilă recoltarea de la suprafața solului a unor materiale arheologice cronoindicatoare. I. Hîncu însă menționează prezența aici a mai multor fragmente de ceramică getică din sec. IV-III a. Chr. Stabilirea perioadei de funcționare a acestei fortificații va deveni posibilă doar în urma unor sondaje arheologice, preconizate în viitor.

Prospecțiuni arheologice în bazinul inferior al Cogâlnicului (raionul Rezina)*

Mihail BĂȚ, Sergiu SERBINOV, Vladimir CHITIC

În anii 2020-2021, pe parcursul cercetării siturilor arheologice din regiunea Nistrului Mijlociu, au fost întreprinse periegheze arheologice în bazinul inferior al râului Cogâlnic, pe raza satelor Cogâlniceni, Pereni și Bușăuca din raionul Rezina. Investigațiile au avut drept scop reperarea și poziționarea GPS a siturilor descoperite în anii '80 ai secolului trecut, dar și verificarea stării lor de conservare și a stadiului actual al degradării. Ca urmare a cercetărilor efectuate, au fost furnizate date arheologice despre un sit fortificat și cinci așezări rurale datând din epoca eneolitică, epoca fierului, epoca romană, până în epoca medievală.

Situl fortificat **Cogâlniceni „Cetățuie"** (47°38'15.42"N; 28°49'41.81"E**) este amplasat pe panta vestică a unui promontoriu de formă quasi-triunghiulară, ce se înalță la nord-est de marginea satului. A fost descoperit în 1981 de I. Hîncu, care observa, în acel an, că valul atingea pe alocuri înălțimea de 1,50-2,00 m, iar șanțul avea adâncimea de cca 1,00 m. În 2018, colaboratorii Laboratorului „Tracologie" al Universității de Stat din Moldova întreprind noi investigații de suprafață. Plecând de la imaginile satelitare disponibile, au fost reperate în teren vestigiile sistemului defensiv. Prin urmare, s-a stabilit că fortificația avea o formă quasi-ovală, cu dimensiunile 177×105 m. Totodată, s-a constatat că ruinele sistemului defensiv au fost grav afectate de-a lungul timpului de lucrările agricole. Astfel, în urma cercetărilor efectuate, s-a remarcat că înălțimea valului perimetral constituie doar 0,30-0,50 m, resturile fiind dispersate pe o lățime de 12 m pe tot traseul liniei defensive. Recent, în colaborare cu Centrul Arheoinvest de la Institutul de Cercetări Interdisciplinare al Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași (România), au fost realizate măsurători geofizice și achiziționate fotografii aeriene

* Comunicarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.1606.14 „Patrimoniul arheologic din epoca fierului în regiunea Nistrului Mijlociu și bazinul râului Cogâlnic: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică".

** Coordonatele GPS prezentate în acest rezumat reprezintă, în mod ipotetic, punctul central al siturilor sau al răspândirii vestigiilor arheologice, făcându-se abstracție de încadrarea cultural-cronologică.

de detaliu, dar și periodice, pentru modelarea digitală a terenului. Materialele arheologice recoltate în timpul perieghezelor din anii 2020-2021 sunt reprezentate de piese din piatră și fragmente de amfore grecești. Cele mai numeroase sunt însă fragmentele ceramice, care provin de la vase modelate cu mâna, databile din a doua epocă a fierului. Perioada de edificare și funcționare a fortificației urmează a fi stabilită în cadrul campaniilor viitoare. De asemenea, trebuie să menționăm că situl fortificat Cogâlniceni „Cetățuie" este amenințat în continuare de a fi distrus prin lucrările agricole intensive anuale, care se desfășoară pe întreaga sa suprafață.

Așezarea deschisă **Cogâlniceni I** (47°38'22.14"N; 28°49'47.67"E) este situată la nord-est de fortificația menționată mai sus. Situl a fost descoperit în 2018 de către I. Niculiță, A. Zanoci și M. Băț. În baza vestigiilor de la suprafața solului, s-a presupus că locuirea s-a răspândit pe o suprafață de cca 250×165 m, unde au fost atestate fragmente de ceramică de factură getică și medievală. Similar așezării fortificate din apropiere, suprafața așezării deschise Cogâlniceni I este afectată de lucrări agricole intensive.

Un alt obiectiv cercetat este situl **Cogâlniceni II** (47°38'12.28"N; 28°48'20.72"E). Acesta este situat pe o terasă joasă, aflată pe partea stângă a confluenței râului Cogâlnic cu un mic pârâu afluent, la cca 1 km est de satul Cogâlniceni. Urmele de locuire preistorică în acest loc au fost identificate pentru prima dată în anul 1987 de A. Vâsoțki, care repertoria trei situri pe o suprafață de cca 800×100 m – Cogâlniceni I, Cogâlniceni II și Cogâlniceni VII. Vestigiile arheologice colectate pe parcursul cercetărilor din anii 2020-2021 au confirmat ipoteza, enunțată anterior de A. Zanoci, că în acest loc a existat o locuire de tip răsfirat cu mai multe nuclee de răspândire a materialelor, care ar putea reprezenta urmele unor posibile structuri arheologice. Ruinele unei asemenea structuri au fost atestate în partea de sud-est a sitului, de unde au fost recuperate mai multe fragmente de lut ars din lipitura pereților. Printre vestigiile aferente construcției recuperate de la suprafața solului se remarcă două fragmente de amfore grecești și un fragment de oală de factură getică. Prin urmare, structura în cauză poate atribuită preliminar comunităților getice din această regiune. De pe suprafața sitului au mai fost recuperare piese din piatră și fragmente ceramice, specifice culturii traco-getice și Sântana de Mureș-Cerneahov. Și în acest caz s-a constatat că întreaga suprafață a așezării este afectată de lucrările agricole.

Situl **Cogâlniceni III** (47°38'18.50"N; 28°48'45.77"E) este amplasat la marginea de nord-est a satului omonim, la cca 300 m est de situl precedent.

A. Vâsoțki, descoperitorul sitului, a documentat, în anul 1987, patru gropi în partea de sud a așezării, zonă afectată atunci de alunecările de teren. În scopul salvării unui cuptor identificat în umplutura unei gropi, acesta întreprinde un mic sondaj arheologic, care îi permite să atribuie instalația de foc epocii eneolitice. Fragmentele descoperite prin cercetarea de suprafață din anii 2020-2021 aparțin epocilor eneolitică, a fierului și romană. Starea de conservare a sitului este similară celor descrise anterior.

Așezarea **Cogâlniceni IV** (47°38'32.83"N; 28°49'34.76"E) este situată între sat și panta lină de nord-est a platoului „Cetățuie". Denumirea nouă, propusă pentru repertoriere, înlocuiește și înglobează siturile Cogâlniceni V și VI, identificate anterior de A. Vâsoțki, în anul 1987. Inventarul arheologic recuperat este reprezentat de fragmente ceramice preistorice atipice, care, cu un anumit grad de probabilitate, pot fi atribuite epocii fierului. Suprafața sitului este împădurită.

Punctul **Pereni** (47°39'1.33"N; 28°47'29.07"E) a fost introdus în circuitul științific în anul 1987 de A. Vâsoțki, care îl atribuie celei de-a doua epoci a fierului. Așezarea este situată la marginea de sud-est a satului omonim, pe o terasă înclinată spre sud și est, la confluența râului Cogâlnic cu un afluent mic de dreapta. De pe suprafața cercetată în 2020 au fost recuperate un fragment de fusaiolă și fragmente ceramice caracteristice culturii getice. De asemenea, menționăm și descoperirea unor porțiuni de amforă, care provin de la recipiente datate cu sec. III p. Chr.* În prezent, suprafața sitului este acoperită de parcele agricole aferente satului.

O serie de puncte arheologice, repertoriate de A. Vâsoțki, în 1987, în bazinul Cogâlnicului (Cogâlniceni VIII, Cogâlniceni IX, Cogâlniceni X, Bușeuca I și Bușeuca II), nu au putut fi identificate prin cercetările perieghetice din anii 2020-2021. Degradarea siturilor, survenită de-a lungul timpului, ca urmare a lucrărilor agricole intensive, dar și înțelenirea pământului a făcut imposibilă „redescoperirea" lor.

Rezultatele obținute recent în microzona Cogâlniceni urmează a fi completate cu noi investigații, precum măsurători geofizice, prospecțiuni aeriene și sondaje arheologice, care vor fi utile în cercetarea habitatului uman din perioada preistorică, cu precădere din epoca fierului.

---

* Apreciere de dr. V. Vornic, căruia îi mulțumim și pe această cale.

Siturile din secolele IV-III a. Chr. din bazinul râului Cogâlnic*

Andrei COROBCEAN

Cercetarea evoluției habitatului în bazinul râului Cogâlnic, precum și în alte zone, care acoperă granița dintre silvostepă și stepă, prezintă o importanță deosebită, în special în vederea estimării interacțiunii dintre condițiile de mediu și habitat în diferite perioade istorice. Evident, studierea distribuției spațiale a siturilor arheologice nu poate fi redusă la limitele convenționale geografice ale bazinelor râurilor, mai ales în cazul celor din secolele IV-III a. Chr., care nu pot fi izolate de siturile sincrone din valea râului Botna, spre exemplu.

Bine-cunoscutelor vestigii ale epocii fierului din sudul Codrilor Moldovei, precum celor din microzona Hansca sau Horodca, li se adaugă cel de la Stolniceni „Cetate" – cel mai cercetat astăzi dintre monumentele aceleiași epoci din bazinul Cogâlnicului. Totodată, în baza datelor existente, se poate estima, cu anumite rezerve, prezența în valea Cogâlnicului a unui număr de 22 de situri arheologice, care conțin unul sau mai multe niveluri de locuire din prima și a doua epocă a fierului. Gradul de cercetare a siturilor respective determină un caracter preliminar al atribuirii și amplasării majorității dintre ele. Cea mai mare parte a siturilor a fost supusă unor cercetări de suprafață. Investigațiile mai ample și sistematice au vizat doar trei situri: Stolniceni „Cetate", Logănești I și Lipoveni II. De altfel, doar ultimele două conțin materiale care pot fi atribuite primei și celei de-a doua epoci a fierului. Restul siturilor cunoscute în zona cercetată conțin doar materiale datate cu secolele IV-III a. Chr. și atribuite tradițiilor culturale getice.

În preajma localității Buțeni, prin cercetări perieghetice realizate de V. Beilecci, T. Arnăut și S. Matveev, au fost identificate opt puncte – situri, de pe a căror suprafață s-a recuperat material arheologic caracteristic secolelor IV-III a. Chr. Preliminar, se constata că este vorba de cea mai mare aglomerație de situri din regiunea studiată, care au existat în perioada respectivă. O a doua grupare de situri sunt cele identificate în preajma satului Ciuciuleni,

* Comunicarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.1606.14 „Patrimoniul arheologic din epoca fierului în regiunea Nistrului Mijlociu și bazinul râului Cogâlnic: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică".

la care îl adăugăm și pe cel de la Drăgușenii Noi, descoperite de I. Eremia în anii '70 ai secolului trecut. Printre siturile cunoscute doar în baza cercetărilor de suprafață, le amintim și pe cele de la Fundul Galbenei, Fetița, Gradiște și Porumbrei, localizarea unora din ele urmând a fi încă precizată.

Poziția dominantă și caracterul original al sitului de la Stolniceni „Cetate", descoperit în primele decenii ale secolului XX, în preajma căruia mai sunt cunoscute două situri, este relevantă sub aspectul existenței unui centru de cult, ipoteză care reiese din materialele provenite din incinta fortificată: înmormântări, amenajări funerare și de cult, vetre, ruine de construcții etc. Nu este exclus că acesta era unul din centrele importante ale comunităților sedentare din secolele IV-III a. Chr. din această regiune, alături de cele de la Horodca și Hansca. Un loc aparte în acest peisaj îl ocupă situl pluristratigrafic de la Lipoveni, care furnizează materiale relevante, provenite din orizontul primei și al celei de-a doua epoci a fierului.

Gradul redus de cercetare a majorității absolute a siturilor din bazinul râului Cogâlnic nu permite o estimare concludentă a evoluției comunităților sedentare, atribuite geților, din secolele IV-III a. Chr., investigațiile în derulare urmând să stabilească perspectivele protejării și valorificării acestora.

Cu privire la „cățeii de vatră" descoperiți în mediul culturii Zarubintsy

Vasile IARMULSCHI

Printre obiectele confecționate din lut, descoperite în așezările culturii Zarubintsy, se numără și „cățeii de vatră". Până în prezent, se cunosc două astfel de exemplare. Acestea provin din așezările de la Litvinovič 3 și Belâi Grud. Ele se caracterizează prin forma de trunchi de piramidă, terminat în partea superioară printr-o platformă cu două laturi arcuite.

Cele mai apropiate analogii pentru aceste exemplare le cunoaștem în mediul culturii Poienești-Lucașeuca – Borosești, Lunca Ciurei –, precum și în siturile, datate în epoca preromană a fierului, din Europa Central-Nordică – Bastrup, Hamburg Volksdorf, Nowa Wieś, Ribe Amt etc.

Întrucât descoperirile din mediul culturii Zarubintsy se datează în epoca Latène-ului târziu, acceptăm ideea că aceste exemplare își au originea în Europa Central-Nordică.

Referitor la funcționalitatea unor asemenea piese nu ne putem pronunța univoc. Nu excludem însă ca ele să fi avut un rol de „stocare termică multifuncțională", respectiv un fel de prototipuri ale unor sisteme de încălzire moderne.

Amenajările ritualice din necropola sarmatică de la Petrești (secolele II-III d. Hr.)

Nicolae BATOG

Subiectul comunicării noastre se axează pe un șir de amenajări mai deosebite, ce au fost descoperite în cadrul necropolei plane de la Petrești (raionul Ungheni). Respectivul sit a fost cercetat în anii 1986 și 1988, fiind găsite 35 de structuri arheologice. Una dintre principalele caracteristici ale acestora este determinată de forma lor. Astfel, sunt consemnate 11 amenajări de formă pătrată, 8 construcții de formă dreptunghiulară, 15 construcții de formă circulară și un șanț ce era orientat pe axa NV-SE. Dimensiunile medii ale amenajărilor pătrate sunt de 9,5×9,5 m, ale amenajărilor dreptunghiulare – de 13,5×16,0 m, iar diametrul amenajărilor circulare este cuprins între 7 și 18 m. Evident, există abateri de la aceste tendințe, unele structuri atingând dimensiunile de 7,5/9,5×35,0 m. În interiorul amenajărilor pătrate și dreptunghiulare, de obicei, nu au fost descoperite morminte, pe când amenajările circulare întotdeauna conțineau morminte. În interiorul majorității amenajărilor se găsea divers inventar, dar avem și structuri fără descoperiri.

Amenajări similare s-au semnalat și în alte necropole ce au fost atribuite triburilor sarmatice: la Cuconeștii Vechi II, la Bădragii Noi, la Holmskoe etc. Se presupune că acestea ar putea avea un caracter „comemorativ", drept argumente fiind invocate cioburile de amfore romane din șanțurile construcțiilor, care ar fi putut constitui resturile ospățului funerar. Construcțiile sarmatice „comemorative" sunt un element relativ târziu pentru spațiul Nord Pontic. Acestea datează din perioada sarmatică târzie (a doua jumătate a secolului II – secolul IV) și reprezintă un reper cronologic important pentru datarea primei etape sarmatice târzii, deoarece în a doua etapă acestea nu se mai regăsesc.

În legătură cu construcțiile pătrate și dreptunghiulare, fără morminte interioare și cu intrare pe latura sudică, consider, așa cum au menționat V. Bârcă, O. Symonenko, V. Grosu și alții, că au avut funcții cu caracter ritual în cadrul necropolelor. Prezența la suprafața acestor incinte funerare și în umplutura șanțului a resturilor provenite de la banchete funerare (oase

de animale, în special cranii de cal, amfore și vase sparte, cărbuni de lemn etc.) stă mărturie procedeelor rituale efectuate în aceste zone după înhumarea defuncților în mormintele din jurul incintelor. Incintele fără morminte interioare au funcționat, probabil, ca zone sacre pentru diverse ritualuri legate de cultul strămoșilor sau alte ceremonii religioase. Construcțiile circulare cu morminte în interior, de asemenea aveau funcții ritualice, iar amplasarea defunctului în interiorul lor, probabil, avea menirea să-l apere de spiritele rele. În privința originii amenajărilor pătrate, putem opera cu două teorii: conform primei, tradiția ar fi venit din Europa apuseană, iar conform celei de a doua – din Europa răsăriteană. Prima are la bază descoperirile asemănătoare din regiunea Europei Centrale, autorii presupunând că sarmații din interfluviul Prut-Nistru le-ar fi putut adopta prin contactele îndelungate cu purtătorii culturii Przeworsk. Însă descoperirile din necropolele din epoca sarmatică mijlocie de la Chertovitski II și Pisarevka au oferit argumente solide în favoarea celei de-a doua ipoteze.

Rezultatele preliminarii ale cercetărilor perieghetice în bazinul r. Cogâlnic din anul 2020. Situl de la Ecaterinovca-Ialpugeni-*Valea Jeparului**

Sergiu MATVEEV, Vlad VORNIC

În lista monumentelor arheologice cunoscute în bazinul r. Cogâlnic, un interes deosebit pentru o cercetare complexă îl prezintă așezarea stratificată de la Ecaterinovca-Ialpugeni-*Valea Jeparului.* Situl respectiv a fost descoperit de subsemnații în primăvara anului 2016, cu ocazia unor periegheze efectuate de-a lungul Valului lui Traian de Sus (VTS), în zona de hotar a moșiilor comunelor Ecaterinovca și Ialpugeni (r-nul Cimișlia), fiind amplasat pe panta estică a *Văii Jeparului*. Unicitatea sitului este determinată de întretăierea lui cu VTS. Materialul acumulat în anul 2016 la suprafața sitului, dar și în cele două sondaje de dimensiuni restrânse, realizate pe presupusul loc de trecere a VTS, au scos în evidență o varietate de artefacte, care aparțin la două nivele de locuire. Primul se datează în sec. IV d. Hr. și se atribuie culturii Sântana de Mureș-Cherniakhov, iar al doilea se încadrează în sec. XVIII - începutul sec. XIX.

În anul 2020, odată cu inițierea proiectului de cercetare interdisciplinară a patrimoniului arheologic din epoca fierului în regiunea Nistrului Mijlociu și bazinul râului Cogâlnic, s-a revenit la cercetarea sitului respectiv pe două dimensiuni: cartografică și perieghează complexă, a două urmând să identifice zona prioritară pentru viitoare cercetări non-invazive geofizice.

Sursele cartografice. Valea Cogâlnicului nu s-a bucurat de interes din partea cartografilor din evul mediu, primele hărți ale regiunii, cu detaliere ridicată, fiind elaborate în contextul războaielor ruso-turce. Cele mai vechi așezări umane, localizate în *Valea Jeparului/Valea Ecaterinovca,* au fost identificate pe „Harta Moldovei" a generalului Bawr (realizată în anii '70 ai sec. XVIII), și anume o localitate numită *Kudurugliu,* așezată pe sectorul nordic al sitului, pe ambele maluri ale pârâului, iar ceva mai la sud de VTS este atestată o altă seliște – *Dschapar*, denumirea respectivă fiind moștenită în denumirea

* Comunicarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.1606.14 „Patrimoniul arheologic din epoca fierului în regiunea Nistrului Mijlociu și bazinul râului Cogâlnic: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică".

Valea Japarului, termenul *jafar,* în traducere din limbile turcice, însemnând o apă, un pârâu sau râuleț. Aceleași localități cu denumiri ușor modificate – *Kuduruglin* și *Dșapar* – se regăsesc pe o hartă militară, publicată la Sankt-Petersburg în 1800. Pe harta Rusiei pregătită pentru Napoleon către 1812, dar și cele ulterioare semnate de Schubert, localitățile nu mai apar, din a doua jumătate a sec. XIX, pe hărțile de epocă, în zonă fiind atestate doar câteva fântâni și toponimul *Valea Jeparului*.

Cercetarea perieghetică a fost realizată pe cele două sectoare ale sitului, delimitate de VTS, fiind acumulat un număr considerabil de vestigii arheologice, în mare parte ceramică, dar și ustensile, podoabe și alte piese din fier, bronz și metal alb, din rândul cărora se evidențiază o monedă de bronz otomană (?). Materialul ceramic, în proporție de cca 95%, aparține culturii Sântana de Mureș-Cherniakhov (fragmente de la vase de producție locală, confecționate cu mâna sau la roată, de culoare cenușie, precum și fragmente de vase de import, predominant de la amfore de culoare alburie și roșietică), celelalte cca 5% de cioburi provenind de la vase lucrate la roată, de culoare cafenie-cărămizie, ce se datează în epoca premodernă și modernă.

Cercetările de suprafață realizate în anul 2020 pe situl Ecaterinovca-Ialpugeni-*Valea Jeparului* au confirmat existența celor două nivele de locuire din perioada marilor migrații și începutul perioadei moderne, iar sursele cartografice identifică a două etapă cu o seliște a tătarilor, numită *Kuduruglіu* sau *Kuduruglin*, dispărută la limita primelor două decenii ale sec. XIX.

Podoabe scandinave și monede arabe în spațiul carpato-nistrean (secolele IX-XI). Unele considerații

Ion TENTIUC

Cercetarea arheologică a siturilor medievale timpurii de pe Nistrul Mijlociu și din interfluviul Răut-Nistru (Alcedar, Brănești, Echimăuți, Lucașeuca, Rudi etc.) a scos la lumină un număr important de vestigii cu trăsături distincte, care au permis specialiștilor încadrarea lor într-un grup cultural aparte. Inițial, au fost numite situri „de tipul Alcedar-Echimăuți", pentru ca, ulterior, să fie definite drept „cultura arheologică de tipul Alcedar-Echimăuți" (Postică 2007). Problema apariției, apartenenței, evoluției și dispariției acestora rămâne una controversată în literatura de specialitate.

Caracteristicile siturilor în cauză sunt: așezări mari și foarte mari; complexe fortificate de plan circular; prezența locuințelor de suprafață sau a „caselor lungi"; descoperirea unor „cartiere meșteșugărești", înzestrate cu zeci de cuptoare de îmbogățit minereul și furnale pentru reducerea fierului, a atelierelor de făurărie-juvaergerie și a unui număr important de unelte meșteșugărești aparținând făurarilor și juvaerilor.

O categorie de vestigii descoperite în cadrul siturilor o constituie piesele de podoabă și monedele cufice – dirhemii arabi din argint (dar și *felsi* din bronz). Pentru unele podoabe, verigi de tâmplă din argint, realizate din granule miniaturale sudate, supranumite și cercei în formă de ciorchine, cercei „de tip Tokai", „de tip volynian", „de tip Echimăuți", s-a acreditat că ar fi produse de către meșterii locali. Unii cercetători le consideră derivate din prototipuri bizantine, alții le găsesc origini orientale.

Un interes aparte prezintă pandantivele din metal alb sau argint aurit, cu decor animalier realizat în stilul Borre cu elemente Elling, descoperite în arealul fortificației circulare de la Alcedar, cu analogii directe în Scandinavia. Tot de la Alcedar provine un *torques* din bară masivă de argint, cu decor filigranat, cu analogii în tezaurele de la Răducăneni (Iași), Uzmino, Gorki (Korzuhina 1954, 21) sau Ilineț (reg. Kiev), aparținând sfârșitului secolului IX - începutul secolului X. Ibn Fadlan le descrie la gâtul unor femei vikinge, văzute pe Volga la începutul secolului X (anul 922).

Descoperirea monedelor arabe de argint în siturile din spațiul carpato-nistrean și în Europa de sud-est a fost o surpriză pentru cercetători. Pătrunderea lor în zonă a fost pusă în legătură cu: 1) deplasarea/migrarea unor populații dinspre răsărit (slavi, unguri, pecenegi) (Musteață 2007); 2) participarea localnicilor la expedițiile de jaf ale rușilor la Marea Caspică în anii 912/913 sau 943/944 (Boldureanu, Nicolae 2015); 3) pătrunderea negustorilor arabi în această zonă (Teodor 1985), după modelul celor ajunși la bulgarii de pe Volga; 4) pătrunderea vikingilor scandinavi de la Marea Baltică la Marea Neagră și Marea Caspică, pe arterele fluviale, în căutarea surselor de argint arab de cea mai înaltă calitate (Spinei 1973; Nunan 2004).

Considerăm că apariția podoabelor realizate din argint aproape nativ, cu titlul 960 (ca și monedele arabe), a monedelor cufice, dar și a complexelor arheologice dintre Răut și Nistru din secolele IX-XI, poate fi pusă în legătură cu transformările calitative social-economice, politice, demografice și climatice, care s-au produs pe continentul eurasiatic în această perioadă, dar, în primul rând, cu pătrunderea vikingilor pe vechea arteră transcontinentală de-a lungul Vistulei și a Nistrului, pentru a ajunge în Bizanț și Constantinopol, în Califatul arab și Bagdad.

Așezarea medievală Păhărniceni „Petruca” în lumina cercetărilor arheologice*

Gheorghe POSTICĂ

Așezarea medievală Păhărniceni „Petruca”, datată în perioada secolelor V-XVI, este situată în partea centrală a spațiului pruto-nistrean, pe moșia străveche a satului omonim din raionul Orhei. Are o întindere de circa 800 m pe axa Est-Vest și de circa 500 m pe axa Sud-Nord. A fost cercetată prin săpături arheologice în anii 1961-1963 și 1988 de către Ion Hîncu, Gheorghe Postică și Valeriu Kavruk. Vestigiile medievale, obținute pe o suprafață de 1236 m^2, sunt reprezentate de 28 de construcții (locuințe, dependințe, construcții de foc autonome, instalații metalurgice, șanțuri de la îngrădiri, gropi gospodărești), 27541 fragmente de ceramică, 238 de piese de inventar, 636 bucăți de minereu de fier (=51,1 kg), 1331 bucăți de zgură de fier (=149,2 kg), 5506 oase de animale, 1427 bucăți de lut ars, 359 fragmente de tave din lut ars și 92 fragmente tuburi de foale din lut ars.

Analizate pe etape cronologice, vestigiile medievale din așezarea Păhărniceni „Petruca” denotă o repartizare neuniformă. Cele mai multe artefacte aparțin secolelor X-XIV, urmate de vestigii datate în secolele VIII-IX, V-VII și, în final, XV-XVI.

În cadrul așezării, cel mai bine sunt reprezentate construcțiile din secolele X-XII/XIII și secolele VIII-IX. Cele din secolele X-XII/XIII sunt documentate în număr de 14 unități (5 locuințe, o dependință, 3 vetre izolate, 3 cuptoare metalurgice și două gropi menajere), ceea ce constituie 50% din numărul total, cu un coeficient de 3,5 per secol; construcțiile din secolele VIII-IX – în număr de 8 unități (5 locuințe, un cuptor singular și 2 gropi menajere), ceea ce constituie 28,6%, cu un coeficient de 4,0 per secol; construcțiile din secolele V-VII – în număr de 5 unități (3 locuințe și 2 șanțuri), ce constituie 17,8%, cu un coeficient de 1,7 per secol, și, în final, construcțiile din secolele XV-XVI – în număr de un singur complex (o groapă menajeră), ce constituie 3,6 %, cu un coeficient de 0,5 per secol.

* Comunicarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.1606.06 „Cercetarea și valorificarea patrimoniului arheologic medieval din Republica Moldova”.

Diferențieri cultural-cronologice semnificative se constată și din punctul de vedere al bogăției inventarului arheologic descoperit. Astfel, analiza ceramicii denotă o predominare absolută a vestigiilor din secolele X-XIV – 21950 fragmente ceramice (79,7% din numărul total), în timp ce secolelor V-IX le revin 3522 fragmente (12,8%), iar secolelor XV-XVI – 2069 (7,5%).

Tendința constatată în baza materialului ceramic este confirmată și de descoperirile pieselor de inventar, care indică o predominare absolută a obiectelor din secolele X-XIV – 218 unități, inclusiv 75 piese din complexe arheologice închise (91,6% din numărul total), foarte puține fiind din secolele VIII-IX – 15 unități (6,3%) și, ca excepție, din secolele V-VII – 5 unități (2,1%).

De aceeași perioadă a secolelor X-XIV țin și majoritatea absolută a bucăților de minereu și zgură de fier, oasele de animale, bucățile de tave, din lut ars, pentru uscat cereale și tuburile de foale, din lut ars, pentru suflat aer în cuptoarele metalurgice.

Câteva considerații referitoare la descoperirile de unelte pentru recoltarea mierii în așezările medievale din Moldova*

Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU

În comunicarea de față vor fi prezentate rezultatele studierii unei categorii de unelte utilizate la recoltarea mierii, și anume a custurilor descoperite în siturile arheologice medievale de pe teritoriul Moldovei. În sursele scrise ale epocii medievale și premoderne nu am găsit mențiuni despre custură, un cuțit special pentru retezarea fagurilor din stupi, însă mai multe asemenea piese, folosite în activitățile apicole, au fost descoperite în situri arheologice din diferite zone ale Moldovei istorice. Aceste unelte, folosite în activitățile specifice obținerii mierii, aveau diferite forme, cu lama triunghiulară sau rotunjită și mânerul, uneori, torsionat și cu verigă la capăt.

Dintre cele mai timpurii custuri identificate în așezări medievale menționăm piesa cu mânerul torsionat, descoperită într-o groapă menajeră de la marginea vestică a sitului de la Orheiul Vechi (r-nul Orhei), datată la mijlocul secolului al XIV-lea, pe baza a trei monede giucide. Două custuri au fost găsite în timpul săpăturilor arheologice de la Baia (jud. Suceava) în umplutura unei locuințe, atribuite sfârșitului secolului al XIV-lea – prima jumătate a secolului al XV-lea, iar o altă unealtă pentru retezarea fagurilor a fost descoperită la Lozova - *La hotar cu Vornicenii* (r. Strășeni), datată în secolele XIV-XV. De asemenea, patru unelte pentru desprinderea fagurilor de miere au fost recuperate din complexe arheologice și nivele de locuire, atribuite secolelor XIV-XVII, în situl urban de la Tg. Trotuș (jud. Bacău). Din aceeași perioadă datează și două custuri găsite în așezarea rurală de la Mălăiești (r-nul Râșcani). Analiza acestei categorii de piese arheologice contribuie la o mai bună cunoaștere a tehnicilor folosite la obținerea unui produs alimentar cu rol nutritiv și economic major în Moldova secolelor XIV-XVII, încadrându-se în demersul cercetării problemei resurselor alimentare din acest spațiu de-a lungul epocii evului mediu.

* Comunicarea a fost realizată în cadrul proiectului GAR-UM- 2019-II-2.4-15 /15.10.2019.

Cetatea Bender – istorie și arheologie*

Sergiu MUSTEAȚĂ

Comunicarea prezintă pe scurt istoria cetății Tighina-Bender și istoricul cercetărilor arheologice ale acestui sit. Cetatea este una dintre cele mai importante fortificații medievale din Europa de Est și este un monument național, înscris în Registrul de stat al monumentelor protejate din Republica Moldova (nr. 12 (2238). Paradoxal, dar cetatea nu a beneficiat de o cercetare arheologică serioasă până astăzi. Monumentul a fost subiectul unor investigații arheologice modeste în anii 1969, 1990 și 2019. Această situație s-a datorat faptului că în perioada sovietică cetatea era o bază militară și era închisă publicului. Transformarea sa recentă în muzeu, lansarea unui proiect de reabilitare și accesul asigurat în interiorul fortificației ne dau speranțe în posibilitatea transformării acestui sit într-unul dintre cele mai atractive locuri turistice din Republica Moldova. În contextul proiectului de reabilitare a cetății, lansat recent și finanțat din fonduri europene, am realizat în toamna anului 2019 săpături arheologice preventive, ale căror rezultate vor fi prezentate în această comunicare. Cercetările arheologice au fost efectuate în diferite zone ale cetății. Aceste săpături, chiar dacă s-au realizat pe suprafețe mici, sunt foarte importante și susțin ideea necesității de a face săpături arheologice la scară largă în interiorul și în afara cetății. Dar aceste cercetări trebuie realizate împreună cu colegi din alte domenii, cum ar fi geologie, arhitectură etc.

* Comunicarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.1606.06 „Cercetarea și valorificarea patrimoniului arheologic medieval din Republica Moldova".

ISTORIE MEDIEVALĂ ŞI MODERNĂ

Prolegomenă la o istorie a vitejiei: nobili din comitatul Bihor, slujindu-l pe rege (începutul secolului al XIII - mijlocul secolului al XIV-lea)

Sorin ȘIPOȘ

Lumea medievală a fost structurată pe raporturi de suzeranitate-vasalitate, care presupun obligații încadrate în formula deja consacrată de *consilium* et *auxilium* din partea vasalului. La rândul său, suzeranul era îndatorat să-și ajute vasalul, atunci când acesta din urmă avea nevoie de sprijin. În plus, relația contractuală avea ca temei feudul sau domeniul concedat de suzeran vasalilor pentru slujbele prestate. Buna funcționare a acestor raporturi a fost adesea pusă la încercare de cauze multiple, încât nu de puține ori suzeranii au fost părăsiți de o parte a vasalilor în momentele cele mai critice sau, dimpotrivă, vasalii nu erau sprijiniți în conflictele iscate cu vecinii lor, fapt care se repercuta în mod direct asupra raporturilor mai sus pomenite. În consecință, actele care succed un conflict militar descriu – cu amănunte chiar – faptele de vitejie, curajul și credința supușilor. Din textul actelor privilegiale, de danie, transpare poate mai limpede ca niciodată intensitatea trăirilor celor angajați într-un conflict armat sau diplomatic. Este una dintre modalitățile prin care suzeranii recunosc public și transmit memoriei celor prezenți și a celor viitori, prin intermediul actului scris, faptele de vitejie și credință, manifestate de vasali față de senior. Ca o regulă generală, se remarcă o creștere de tonalitate în descrierea faptelor de vitejie în condițiile în care suzeranul a fost confruntat cu situații excepționale, iar intensitatea trăirilor sale sunt majore. Tema curajului, a vitejiei și a fidelității în Transilvania sec. XIII - prima jumătate a secolului al XIV-lea, deși apare frecvent în cercetările istoricilor români și maghiari, poate să constituie un veritabil subiect de cercetare prin consultarea unei literaturi de specialitate adecvate, care să furnizeze sugestii teoretice și metodologice, prin analize compara-

tive, prin interogarea documentelor păstrate într-o altă grilă, prin preluarea unor metode de analiză și interpretare din domeniile conexe: filologie, literatură medievală, religie și antropologie, prin idei și imaginar politic etc. Tema s-a bucurat de o atenție specială din partea specialiștilor europeni și a fost investigată cu deosebire de istorici.

Situația excepțională prin care au trecut suveranii maghiari îi determină să facă elogiul fidelității și al faptelor de vitejie. În procesul de donație, făcut de regele Ungariei către supușii săi, un document important care discută și despre realitățile din comitatul Bihor este diploma de danie, conferită de regele Bela al IV-lea lui Paul, judele regal și comite de Zala.

Ducele Ștefan face și el apologia fidelității, a credinței pe care supușii trebuie s-o arate suzeranului. Formulările din documente sunt sugestive în acest sens. Avem de-a face cu un adevărat arsenal de termeni care definesc din diverse perspective ceea ce înseamnă fidelitatea. În documentele emise apar frecvent formulări care fac apologia credinței, a dragostei, a sinceității, a curajului, pe care vasalul trebuia să le arate în fața suzeranului. Din cele 74 de documente păstrate, 35 cuprind referiri la faptele de credință și la răsplata oferită de Ștefan nobililor care l-au ajutat în confruntarea militară. Din cele 35 documente, prin care Ștefan își răsplătește supușii, cel mai frecvent cuvânt folosit este termenul *credință*. Acest cuvânt apare de 19 ori. La mare distanță sunt și alți termeni, care pun în evidență fidelitatea supușilor, anume: *slujbă* – de nouă ori, *primejdui* – de cinci ori, *dragoste* – de trei, *sinceritate* – de două, *devotat* – o singură dată.

Ladislau IV, regele Ungariei, ținând cont de faptele de credință ale lui Petru, fiul lui Dorogh, și de slujbele fraților săi, despre care se știe că au strălucit în repetate rânduri în diferite expediții și în deosebite treburi grele ale regatului nostru, a dăruit, a înapoiat și a întors numitul pământ Săcuieni lui Petru, fiul lui Dorogh, și fraților săi Laurențiu și Nicolae.

La începutul secolului al XIV-lea, în fruntea regatului Ungariei a ajuns Carol-Robert de Anjou. Începuturile au fost dificile, deoarece regele a pornit un conflict deschis cu baronii regatului. La 20 iulie 1312, Carol-Robert l-a răsplătit pe magistrul Grigore, fiul lui Laurențiu de Valea lui Mihai, pentru faptele de credință și meritele slujbelor sale. Concret, regele face referire în document la conflictul militar pe care l-a avut cu Matei Csák, în special la bătălia de la Rozhanovce din 15 iunie, lângă Košice. Potrivit contemporanilor, din vremea tătarilor nu a mai fost o luptă atât de grea în regat și, cu toate că de partea regelui au căzut mai mulți, totuși el a repurtat o victorie glorioasă.

Problema hotarului moldo-muntean din secolele XIV-XV în istoriografia română

Alexandru BEJENARU

În istoriografia națională, subiectul frontierei moldo-muntenești a cunoscut o vastă dezbatere în contradictoriu. Inițial, această frontieră era privită în literatura istorică locală ca fiind una obișnuită, lipsită de orice trăsături speciale față de hotarele cu alte state. Poziția respectivă era specifică pentru epoca cronicarilor moldoveni și munteni ai secolului XVII, precum și pentru opera lui Dimitrie Cantemir, persistând până la începutul secolului al XIX-lea.

Odată cu conștientizarea românilor din cele două Principate ca o singură națiune, existența în trecut a hotarului dintre Moldova și Muntenia punea problema interpretării acestuia în spiritul timpului. Pentru a sublinia calitățile speciale ale graniței moldo-muntenești, Petru P. Panaitescu reitera stabilitatea nemaipomenită a frontierei dintre cele două state, care s-ar fi menținut până la Unirea Principatelor Române din 1859; spre deosebire de el, Constantin Cihodaru accepta posibilitatea schimbărilor teritoriale între Moldova și Țara Românească, însă doar după un acord benevol între cei doi domni.

Contribuții semnificative în problema hotarului moldo-muntenesc aparțin lui Anton Paragină, care aprecia formarea acestei frontiere ca o înaintare treptată a controlului Țării Moldovei spre sud, culminând cu domnia lui Ștefan cel Mare și punerea sub controlul său a frontierei pe cursul Milcovului, însă nu toate concluziile propuse au fost acceptate în cadrul istoriografiei contemporane, Emil Lupu criticând tranșant unele dintre ele. Marian Coman susține că extinderea concomitentă – politică și demografică – din partea vestică a Țării Românești și partea de nord a Moldovei s-a desfășurat activ spre teritoriul mult mai puțin populat al Vrancei și al câmpiei Siretului Inferior după căderea dominației mongole. Ciocnirea acestor două mișcări a rezultat în formarea unui hotar comun favorabil, inițial, voievozilor munteni, iar contestarea status-quo-lui din partea domnilor Moldovei va genera rivalitatea îndelungată a celor două state în secolul al XV-lea.

Aceste viziuni, dar și contribuțiile altor cercetători în domeniu, demonstrează că istoriografia română la etapa actuală a generat un material bibliografic vast privind studiul constituirii și evoluției hotarului moldo-muntenesc, focusându-se, în același timp, pe analiza cazurilor concrete ale istoriei fortificațiilor și localităților din sudul Moldovei (Crăciuna, Soci, Putna etc.) și pe efectuarea cercetărilor arheologice în regiune.

Rolul lui Stephanus Brodericus în negocierea Păcii de la Oradea din 1538

Laura ARDELEAN

Moartea regelui Matia Corvin în anul 1490, fără a lăsa un moștenitor legitim, a deschis dispute între pretendenții la coroana Sfântului Ștefan. Într-un final, este proclamat rege Vladislau Jagello, care va rămâne pe tron până în 1516. Fiul acestuia, Ludovic al II-lea al Ungariei și Boemiei, va cădea în luptă la vârsta de 20 de ani în bătălia de la Mohács din 1526, unde forțele maghiare au suferit o înfrângere dureroasă în fața armatei otomane. Consecințele au fost grave, Ungaria fiind împărțită între cele două puteri – Imperiul otoman și Casa de Austria. S-au iscat iarăși discuții cu privire la coroana Ungariei, punându-i față în față pe cei doi rivali puternici, Ferdinand de Habsburg și Ioan Zápolya, fiul lui István Zápolya, fost locțiitor al regelui Matia Corvin în Austria. Pacea, așa-zisă secretă, de la Oradea, încheiată la 24 februarie 1538, pune capăt, pentru moment, conflictelor militare dintre cele două tabere. Desigur, premergător încheierii tratatului de pace, au avut loc o serie de negocieri. Prelatul Stephanus Brodericus, umanist format la școlile italiene, a fost unul dintre negociatorii păcii, fiind prezent la mai multe întâlniri care au avut loc. De reținut că imediat după Mohács, bătălie la care a participat și el, s-a situat în rândul partizanilor lui Ferdinand de Habsburg, ca, mai apoi, să-l regăsim printre mijlocitorii lui Zápolya. De altfel, acesta din urmă, ca răsplată pentru serviciile sale diplomatice, credem noi, l-a nominalizat pe Brodericus episcop de Pécs, iar din 1538 l-a numit episcop de Vác.

Personalitatea domnului Țării Moldovei Petru Rareș în istoriografia poloneză contemporană

Ion CHEPTENE

Relațiile dintre Țara Moldovei și Regatul Poloniei în perioada domniilor lui Petru Rareș (1527-1538, 1541-1546) reprezintă un răstimp de tensionare politică, marcată profund de problemele teritoriale, precum și de evoluția pe „pantă descendentă" a cadrului politic internațional în Europa de Sud-Est.

La etapa actuală, când are loc valorificarea informațiilor din arhive, istoriografia poloneză acordă o atenție mult mai susținută relațiilor bilaterale. Totuși istoricii polonezi manifestă un interes sporadic, în cele mai multe cazuri, istoriografia tinde să se orienteze spre analiza activității unor personalități marcante sau apelează la unele aspecte fixe, evitându-se o abordare integrală a relațiilor politice moldo-polone. Comunicarea respectivă vine să nominalizeze modalitatea în care istoricii polonezi apreciază personalitatea domnului moldovean Petru Rareș și rolul respectivului în evoluția politică a sud-estului european în prima jumătate a secolului al XVI-lea. Petru Rareș a prezentat interes pentru istoricii poloni începând cu secolul al XIX-lea și, în contextul „unui nou val" de atenție față de istoria vecinului sudic, intenționăm să analizăm opiniile și aprecierile oferite domnului Țării Moldovei în publicațiile recente, or, cunoașterea lor va contribui la valorificarea eficientă a realizărilor mediului istoric din Polonia, ce se preocupă de relațiile dintre Țara Moldovei și Regatul Poloniei în secolul al XVI-lea.

Epidemia de ciumă din Transilvania, 1633-1636. Noi date și considerații

Mihai GEORGIȚĂ

Dacă, în contextul războiului de 30 de ani, Italia și Franța au fost lovite, între anii 1629-1632, de un nou val de ciumă, Transilvania, pe fondul capriciilor climatice și a foametei, a fost bântuită de o epidemie virulentă de ciumă între 1633-1636. Ea a cuprins aproape întregul principat, mai întâi mediul urban, unde populația era mai densă, și apoi a pătruns în mediul rural, de unde autoritățile nu mai puteau aduna dijmele, căci satele se pustiiseră. Datele din Urbariile Țării Făgărașului, întocmite în 1637, vin să întărească constatările dietelor. Studiul nostru se bazează pe reanalizarea bibliografiei existente, a cronicilor vremii, dar și a documentelor edite, cum ar fi Urbariile Țării Făgărașului. Totuși contribuția esențială are la bază o serie importantă de documente inedite, aflate de noi în Arhiva Orașului Bistrița, păstrată la Arhivele Naționale-Serviciul Județean Cluj. Corespondența magistratului bistrițean cu diferite autorități și persoane ne dezvăluie aria de răspândire a molimei – nu doar în districtul Bistriței și în comitatele apropiate, ci și în restul scaunelor săsești din Transilvania.

Locul lui Ioan Inochentie Micu-Klein în istoria naționalismului românesc în concepția lui Nicolae Iorga

Mihai DRECIN

În februarie 1922, în volumul *Doctrinele Partidelor Politice*, alături de alte studii dedicate marilor partide politice ale vremii, marele istoric își prezintă doctrina partidului său, Partidul Naționalist-Democrat, înființat în 1910, în România Mică, și rămas în activitate până în 1938.

Precizând principiile de bază ale partidului său – naționalismul democratic, necesitatea culturalizării națiunii și sentimentul unității naționale –, Nicolae Iorga face o istorie a naționalismului la români. El consideră că, încă din zorii evului mediu, acesta a parcurs următoarele etape: faza primitivă (sec. IV-XVI), faza durabilă (sec. XVII), faza naționalismului definitiv (sec. XVIII), faza naționalismului matur modern (sec. XIX).

În această schemă, argumentată cu detalii logice, este încadrat naționalismul Școlii Ardelene și al predecesoarelor ei, în frunte cu Episcopul greco-catolic Ioan Inochentie Micu-Klein. Acest naționalism, continuat în secolul XIX - începutul secolului XX, este etichetat ca unul *petiționar,* bazat pe argumente ale dreptului istoric: memoriile lui Ioan Inochentie Micu-Klein către Curtea imperială de la Viena și Sfântul Scaun, Supplex Libellus Valachorum (1792), Hotărârea de la Blaj din mai 1848, Pronuciamentul de la Blaj (mai 1868), Memorandumul (1892), Replica lui Aurel C. Popovici (1892). Prin comparație, cel din România Mică este considerat *politic*, împlinit prin realizări concrete prin propria forță (1859, 1866, 1877/78, 1881).

Până la urmă, aceste două căi de luptă pentru apărarea intereselor naționale se vor uni în vâltoarea revoluției române din 1918-1919, ducând la formarea statului național unitar.

Din istoria instituției căsătoriei în Țara Moldovei în sec. al XVII-lea - începutul sec. al XIX-lea: procedura de cercetare a mirilor

Alina FELEA

În comunicare, elaborată în baza colecțiilor de documente publicate, a relatărilor călătorilor străini și a cronicarilor, se va prezenta și analiza unui aspect din istoria instituției căsătoriei din Țara Moldovei în sec. XVII - începutul sec. al XIX-lea – *Procedura de cercetare a mirilor*.

În Țara Moldovei, ca și în Țara Românească și Transilvania, în perioada sec. al XVII-lea - începutul sec. al XIX-lea, *Încununarea* era precedată de o anumită procedură de cercetare a ambilor tineri, pentru a vedea dacă sunt îndeplinite toate condițiile pentru încheierea alianței matrimoniale și a exclude impedimentele pentru căsătorie: „Și fără de a nu să numi cu nume amândoao feațele ceale ce vor să să cunune, și fără cercetare, ca nu cumva să fie vreo pricină, de carea opreaște sf(â)nta pravilă, care pecetluituri sînt să se ia de la protopopul, sau epistatul ce va fi rânduit asupra acestei trebi". În comunitățile ortodoxe, procedura de cercetare urma să fie efectuată de către preotul paroh al Bisericii ortodoxe, enoriași ai cărora erau tinerii. În cazul când mirii erau din aceeași localitate, nu existau probleme, iar în cazul când mirii erau din localități diferite, cercetarea se făcea de către fiecare preot separat. Dacă mirii treceau cu succes toate punctele de cercetare – liberul consimțământ al tinerilor, acceptul părinților, vârsta necesară, gradul de rudenie existent, iar în cazul recăsătoriilor – dacă au dreptul la recăsătorie, cu respectarea tuturor condițiilor și lipsa impedimentelor –, ei obțineau permisiune de căsătorie.

După ce se stabilea că se respectau prevederile enumerate mai sus, trebuia efectuată cercetarea privind excluderea interdicțiilor. În secolul al XVIII-lea, în Biserica Răsăriteană pătrunde obiceiul vestirilor, care devine o condiție canonică a Sfintei Taine a Nunții, iar strigarea se făcea în biserica parohială a mirilor. Citându-l pe Nicolae Milaș, preotul Irimia Marga constată că pentru întreaga Biserică Apuseană vestirile au fost generalizate de Papa Inocențiu al III-lea. Rostul vestirilor era următorul: 1) înștiințarea comunității enoriașilor despre intenția tinerilor de a întemeia o familie nouă;

2) aflarea eventualelor impedimente la încheierea căsătoriei. În cazul când mirii făceau parte din parohii diferite, vestirile se făceau în fiecare biserică parohială aparte. Vestirile se făceau trei duminici consecutiv după Sfânta Liturghie și făceau parte din cercetarea canonică.

Dacă erau respectate toate condițiile și erau excluse interdicțiile, autoritățile ecleziastice eliberau un *peci de cununie*, care era un permis de cununie, un act oficial, scris și ștampilat cu sigiliu, prin care protoiereul permitea căsătoria: „Și ori cu a cui voie, sau și silă de către vreun boiariu de ar fi, nici de cum să nu îndrăznească a cununa fără asemenea pecetluit orice obraz va fi".

Un document în limba română din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea privind combaterea emigrației din Transilvania

Ionuț CIORBA

Secolul al XVIII-lea românesc oferă tuturor celor preocupați de studierea fenomenelor demografice o gamă întreagă de aspecte demne de interes, unele chiar impresinante. Alături de o creștere demografică neașteptată (îndeosebi din a doua jumătate a secolului), datorată scăderii mortalității și creșterii natalității (niciuna din aceste problematici nefiind suficient de bine explicată până în prezent, nici măcar de istoriografia occidentală), a putut fi consemnată atunci și o mobilitate a populației de un dinamism și cu valori deosebit de ridicate.

Cea mai spectaculoasă – din punct de vedere cantitativ – componentă a deplasărilor de populație pe tot parcursul secolului al XVIII-lea a constituit-o fenomenul emigrationist. Atât datele, existente la nivelul unor localități, cu referire la ponderea numerică a celor care își părăseau locurile de baștină, cât și cele cu caracter general vin să susțină afirmația noastră.

În mod firesc, în asemenea condiții, autoritățile (atât cele centrale, cât și cele provinciale sau locale) au depus eforturi susținute, menite a diminua acest fenomen. Între măsurile luate, s-a remarcat cea a tipăririi și difuzării pe o scară cât mai mare a unor texte în limba română, foarte bine structurate, prin care se propuneau remedii, erau vehiculate pedepse sau, după caz, recompense pentru cei care ajutau la prinderea unor bejenari sau ofereau informații ce ar fi putut duce la deconspirarea planurilor lor etc. Faptul că aceste documente au fost publicate în limba celor care formau majoritatea locuitorilor provinciei nu este fortuit: procentual, cei mai mulți emigranți erau români. Spre ei trebuia, în consecință, îndreptat nemijlocit mesajul acestor documente.

Tipăritura avută de noi în vedere în aceste rânduri se înscrie și ea în această serie. A fost publicată în anul 1787 și este compusă din patru capitole mari (I. „Despre emigrație sau eșirea din țară"; II. „Despre verbuirile ceale streine"; III. „Despre vicleana săducere"; IV. „Despre răpirea supușilor") și cuprinde 47 de puncte.

Din întregul discurs al documentului pare a se desprinde ideea că dislocarea unei părți a populației transilvănene a perturbat zona din care aceasta a plecat. Dincolo de consecințele economice induse de o astfel de situație și de faptul arătat și mai sus că, de regulă, pleca populația viguroasă, având o stare de sănătate bună, e de presupus că fluxul migrator a atras după sine, în timp, și alte efecte demografice, precum creșterea ponderii populației bătrâne în rândul celei rămase, scăderea nupțialității și a natalității etc.

Descrierea în cuprinsul tipăriturii a unui număr mare de scenarii și posibilități de emigrare și referirea deopotrivă la categorii de populație calificată ori la simpli țărani pot fi interpretate ca indicii ale caracterului masiv al emigrării în această perioadă.

Nu cunoaștem tirajul în care documentul a fost tipărit și, chiar dacă acesta a putut fi unul consistent, impactul mesajului său a fost unul puțin semnificativ. Dovedește acest lucru inclusiv seria de alte tipărituri, care i-au urmat, prin intermediul cărora se stabileau termene pentru cei fugiți în Țara Românească și Moldova; una apărută în două ediții în același an 1787, alta, prin care se determinau măsuri de prevenire a emigrației înspre aceleași provincii românești, din 1832. Seria lor este completată de documente emise de autoritățile locale, comitatense etc. Multitudinea acestora e o dovadă în sine a faptului că spațiul transilvănean a fost, în toată această perioadă, un areal de permanente plecări de populație, un rezervor demografic capabil, parcă, mereu să alimenteze spațiile învecinate.

Politica lingvistică a țarismului în școlile sătenilor-proprietari (foștii coloniști străini) din Basarabia

Ion EREMIA

Intensificarea procesului de rusificare a comunităților foștilor coloniști străini de pe teritoriul Imperiului Rus începea în anul 1871, când, prin legea din 4 iunie, toate actele ce țin de procedura de judecată și actele de secretariat se perfectează în limba rusă. În anul 1881, Direcția școlilor populare din Basarabia a propus coloniștilor să reformeze școlile lor bisericești în școli primare cu predarea în limba rusă, după modelul școlilor Ministerului Învățământului Public (MÎP), dar coloniile, cu excepția a trei din ele, au răspuns că ei sunt obligați să respecte cerințele guvernului, dar nu sunt de acord să ia decizia precum că ei singuri doresc schimbarea statutului școlilor lor. În anul 1885, aceeași Direcție a propus ca în școlile coloniștilor să fie primiți învățători ruși, doar pentru a preda limba rusă. Coloniștii au răspuns că îi primesc cu plăcere, numai dacă guvernul îi va întreține din contul său, fiindcă comunitățile nu au mijloace pentru aceasta.

În darea de seamă a unui cinovnic (nu se dă numele – *I.E.*), care a inspectat școlile din gubernia Basarabia se menționează că locuitorii din satele coloniștilor conștientizează foarte bine neajunsurile școlii lor, dar o păzesc foarte zelos de orice schimbări, care, după cum cred ei, vor duce la scoaterea școlilor de sub controlul și conducerea preoților locali, la introducerea limbii ruse în predare, la înlocuirea cadrelor didactice cu oameni ruși, ceea ce va duce la slăbirea închistării naționale și a spiritului strict german al școlilor și coloniștilor. Din această cauză coloniștii fac totul pentru ca să fie menținută situația anterioară.

Începând cu anul 1896, se fac primele încercări de a introduce limba rusă ca limbă de predare a disciplinelor în școlile primare din comunitățile foștilor coloniști străini.

În urma examinării problemei, Consiliul de Stat a luat decizia de a acorda ministrului învățământului public libertatea ca, în măsura posibilităților, treptat, să introducă în școlile sătenilor-proprietari (foștilor coloniști străini) predarea în limba rusă, dar cu condiția ca limba maternă a elevilor și

religia lor să fie predată în limba de origine, cu numărul de ore necesar pentru însușirea cuvenită a acestor discipline.

Este evident că autoritățile țariste s-au străduit din răsputeri să implementeze hotărârea luată de a introduce limba rusă în școlile coloniștilor, ceea ce a trezit nemulțumirea profundă a acestora. În adresa MÎP a venit o plângere (1907) din 333 de comunități ale sătenilor-proprietari (foștilor coloniști germani) din cinci gubernii, printre care și Basarabia, în care se cerea să li se permită predarea în școlile lor în limba maternă, adică în limba germană, a tuturor disciplinelor, cu excepția istoriei și geografiei Rusiei. Solicitarea de a introduce din nou predarea în limba germană se motivează prin aceea că predarea în limba rusă, puțin cunoscută elevilor germani, îngreuiază procesul educațional în școală, reține dezvoltarea mintală a copiilor, contribuie puțin la însușirea de către copii a limbii de stat. Mai mult chiar, studierea insuficientă a limbii materne în școală îi împiedică pe copii să urmărească serviciul divin în limba germană, ceea ce complică procesul de pregătire pentru confirmare.

Aspecte comparative privind instituirea magaziilor de rezervă a cerealelor în Principatele Române și Basarabia (1832-1840)

Andrei EMILCIUC

Sub supravegherea guvernatorului rus al principatelor Române Pavel Kiseleff, aici au fost adoptate primele legi supreme – așa-numitele Regulamente Organice: în Țara Românească – la 13 iulie 1831, iar în Moldova – la 13 ianuarie 1832. Multe din prevederile acestora erau, de fapt, reproduceri ale legislației existente în Imperiul Rus. Astfel, Regulamentele caută să asigure hrana locuitorilor pentru ani secetoși prin organizarea, în acest scop, în localitățile rurale a magaziilor de rezervă, unde urmau a se depozita cereale în anii buni, cel mult trei ani de-a rândul. Pentru a asigura hrana orașelor în anii de lipsă, regulamentul arată diferite măsuri ce se puteau lua, mergându-se până la oprirea exportului. De fapt, în baza Regulamentului din 14 aprilie 1822, astfel de magazii fuseseră instituite, către anul 1830, în 40 de gubernii ale Imperiului Rus, inclusiv în gubernia megieșă cu teritoriul dintre Prut și Nistru – Podolia, în alte 12 – pentru asigurarea securității alimentare a populației erau percepute prestații în bani, inclusiv în cealaltă gubernie megieșă cu Basarabia – Herson. Desigur, aceste magazii nu erau o invenție a legiuitorului rus, fiind, la rândul lor, împrumutate din practica europeană.

La acel moment, în Basarabia magaziile de rezervă a cerealelor încă nu erau instituite, chiar dacă autonomia sa administrativă fusese deja suprimată (1828) și provincia a fost inclusă în sistemul comercial-vamal al Imperiului Rus (de la 1 ianuarie 1831). Mai mult ca atât, către momentul izbucnirii foametei din 1833-1834, în ambele gubernii de la hotarele Basarabiei funcționau magazii de rezervă a cerealelor. La 5 iulie 1834, în Imperiul Rus fusese aprobat un nou Regulament, ce se referea la magaziile de rezervă, care venea să-l înlocuiască pe cel 14 aprilie 1822, Basarabia fiind inclusă expres în prevederile lui. În cadrul discuțiilor din anul 1835, Comitetul de Miniștri a hotărât a se acorda provinciei un răgaz de patru ani pentru construirea magaziilor de rezervă. La 16 ianuarie 1836, împăratul rus a aprobat propunerile Cabinetului de Miniștri în această privință. Astfel, abia începând cu anul 1840, Basarabia urma să fie inclusă definitiv în sistemul – existent deja în imperiu – de asigurare alimentară a populației, în conformitate cu prevederile Regulamentului din 5 iulie 1834.

Listele nobililor cu drept de vot – sursă importantă în studierea istoriei nobilimii din Basarabia (Studiu de caz: alegerile nobiliare din 1841)

Cristina GHERASIM

Adunarea Deputaților Nobilimii din Basarabia reprezintă un organ deliberativ suprem, instituit în baza Regulamentului din 29 aprilie 1818. Adunarea regională/gubernială a deputaților nobilimii din Basarabia alegea consilierii regionali/guberniali și județeni ai nobilimii și persoanele cu funcție de răspundere – reprezentanți ai nobilimii în instituțiile regionale/guberniale și județene. Adunarea examina cele mai stringente probleme privind administrarea Basarabiei, perfecta registrele genealogice ale nobilimii, confirma drepturile de nobil, excludea din starea socială de nobil. Alegerile în Adunarea Deputaților Nobilimii se desfășurau o dată la 3 ani, în acest context fiind prezentate listele nobililor pentru fiecare județ, care dețineau dreptul de a participa la alegeri și de a fi aleși în diverse funcții. Listele respective reprezintă o sursă importantă pentru studierea diverselor probleme de ordin social-economic și politic ale nobilimii basarabene, deoarece includ informații personale despre nobili, cum ar fi: numele, prenumele, funcția și rangul, conform Tabelului rangurilor al lui Petru cel Mare, vârsta și indicarea părții din Cartea Genealogică a Neamurilor nobile din Basarabia, în care acesta era inclus. În plus, listele în cauză conțin date prețioase privind situația social-economică a nobililor, proprietățile funciare deținute, inclusiv numărul desetinelor de pământ arabil și nearabil, numărul de țigani și de țărani care locuiesc pe moșia acestuia. Spre exemplu, în listele nobililor, prezentate pentru județul Soroca în anul 1841, există informații despre 32 de nobili care au dreptul, în baza proprietății deținute, să participe la alegeri, cum ar fi cazul funcționarului de clasa XII-a, Tudor Egor Russo, 33 ani. Acesta era inclus în Partea a VI-a a Cărții Genealogice a Neamurilor Nobiliare, deținea în proprietate moșia Cuhurești, cu o suprafață de 2700 desetine de pământ, care îi aducea proprietarului un venit anual de 3000 ruble și în care locuiau 8 țigani și 110 familii de țărani, în baza contractului încheiat cu proprietarul. Respectiv, analiza acestor registre, ce constituie o sursă importantă de patrimoniu, ne permite să realizăm o imagine complexă despre situația nobilimii din Basarabia în anul desfășurării alegerilor în Adunarea Deputaților Nobilimii.

Biserica Ortodoxă din Basarabia ca instrument de propagare a tradiției ortodoxe ruse și a cultului țarului

Ion GUMENÂI

Odată cu formarea eparhiei Chișinăului și Hotinului, această unitate administrativ-religioasă se încadrează întregului sistem al Instituției Bisericii Ortodoxe din Imperiul Rus.

Din acest punct de vedere, are loc modificarea funcțiilor deținute de către acest organism, orientate spre îndepărtarea populației locale de tradiția firească românească, și familiarizarea autohtonilor cu tradiția ortodoxă slavo-rusă.

Astfel, latura firească de îndrumare spirituală a populației de către Biserica Ortodoxă trece pe un plan secund, în față fiind puse două linii directorii: promovarea tradiției ortodoxe ruse, cu panteonul său divin și tradiția slavă, și propagarea cultului imperial rus, al țarului.

În acest sens, vom acorda o atenție specială mărturiilor și factologiei problemei, îndeosebi în perioada Mitropolitului și Exarhului Gavriil Bănulescu-Bodoni, dar și a urmașilor săi, deoarece date cu referire la această activitate pot fi culese pe tot parcursul stăpânirii ruse.

Se poate constata că avem de a face nu numai cu un „import" al persoanelor sanctificate ruse în tradiția autohtonă, dar și cu elemente de introducere a unor noi sărbători religioase, precum și de modificare a serviciului divin – lucru ce se efectua conform dispoziției Sfântului Sinod, ca exponent al intereselor autocratorului rus, și se executa de către arhiereii aflați la conducerea eparhiei Chișinăului și Hotinului.

Paralel propagării tradițiilor ortodoxe ruse, avea loc și un intens proces de predicare și propovăduire a cultului Țarului și a familiei sale. Deci Biserica Ortodoxă devenea instrumentul principal de propagandă a cultului autocratorului de la Sankt-Petersburg în rândurile populației din spațiul prutonistrean.

Potențarea rolului Bisericii Ortodoxe pentru ideea Imperială rusă va avea loc odată cu lansarea de către Nicolai I a cunoscutei triade „Ortodoxie, autocrație, popor" – cei trei piloni pe care urma să se mențină statalitatea rusă. Este interesant că anume „ortodoxia" ocupă, în această triadă, locul

primordial, char dacă e vorba de un stat multinațional și multiconfesional, iar „autocrația" este pe locul al doilea, cedând primul loc Bisericii Această poziție a Bisericii Ortodoxe Ruse existase anterior și s-a păstrat și ulterior, fiind cunoscute asemenea slogane ca: „Pentru Credință, Țar și Patrie" (За Веру, Царя и Отечество) sau „Dumnezeul Rus, Țarul Rus și poporul rus" (Русский Бог, русский Царь и русский Народ). Astfel, nu împăratul cuprinde cu puterea sa toate popoarele supuse sie, ci există o credință principală și un popor principal (evident, cel rus), care urmau să înglobeze celelalte națiuni și confesii.

Activitatea de propagare și de introducere în imaginarul basarabenilor a persoanei țarului – țarului ortodox, țarului eliberator, țarului-domn – poate fi constatată, în primul rând, în titlurile și introducerile la cărțile religioase, publicate la tipografia eparhială din Chișinău. Acest fapt devine evident, daca facem o comparație cu lucrările religioase apărute în Moldova, Țara Românească sau Bucovina, zonă aflată sub stăpânirea Împăratului de la Viena. Bineînțeles, pot fi indicate și o serie de alte mărturii, reflectate în comunicarea pe care ne propunem s-o prezentăm.

Legislația migrațională țaristă din anii ’70-’90 ai secolului XIX privind emigrarea populației în Crimeea, Caucaz și Nordul Mării Negre

Viorel BOLDUMA

Perioada de după ocuparea peninsulei Crimeea de către Rusia țaristă, urmată de cea a Războiului Crimeii (1853-1856) și a Războiului ruso-turc (1877-1878), au determinat migrarea în masă a populației băștinașe din Crimeea, Caucaz, Nordul Mării Negre, în special, în Imperiul Otoman. În schimb, țăranii din guberniile Rusiei țariste, după anularea șerbiei din anul 1861, creștini din Imperiul Otoman, în principal greci, sârbi și bulgari, emigrează în Crimeea, Caucaz și în regiunea de coastă a Mării Negre.

În vederea înțelegerii acestor procese, este necesar a cunoaște legislația țaristă ce are o tangență directă cu problemele migrației din perioada respectivă.

Astfel, pentru a reglementa și a stimula emigrarea în regiunile indicate, autoritățile imperiale au adoptat actele normative corespunzătoare.

Spre exemplu, la 8 noiembrie 1860, administrația imperială adoptă *Regulamentul privind popularea pământurilor aflate în posesiune din Crimeea de către imigranții străini.* Conform acestui Regulament, emigranții se bucurau de un șir de înlesniri și privilegii, printre care scutirea de serviciul militar pe viață și de impozite pe un termen între 5 și 20 de ani.

Practic, aceeași politică a fost promovată și în Caucaz. În această regiune, autoritățile țariste au așezat o populație alcătuită din diverse etnii: ruși, ucraineni, greci, cehi, armeni, estonieni, moldoveni etc. Emigrarea populației în Caucaz se realiza în conformitate cu *Regulamentul din 10 mai 1862 privind așezarea în partea de vest muntoasă caucaziană a cazacilor din Kuban și alți imigranți din Rusia*, iar emigrația populației în districtul Cernomorsk era reglementată prin *Regulamentul privind popularea districtului Mării Negre și gestionarea acestuia din 10 martie 1866*.

Ca urmare, Basarabia, anexată la Imperiul țarist în anul 1812, era inclusă și ea în acest circuit, împreună cu celelalte gubernii. Condițiile și modul de emigrare a populației din Basarabia în regiunile indicate erau reglementate prin circularele, emise de guvernatorul Basarabiei, din 24 mai 1868 și 10 iulie 1868.

Dacă primele manifestări ale emigrației populației din Basarabia în regiunile respective s-au remarcat încă în anii ’40 ai secolului XIX, după aplicarea în Basarabia a reformei agrare din 14 iulie 1868, procesul de emigrare se intensifică. Majoritatea țăranilor au rămas decepționați de modul în care a fost pusă în aplicare reforma agrară. Astfel, în perioada anilor 1868-1890, se înregistrează un număr mare de cereri ale țăranilor din județele Akkerman, Chișinău, Bender, Orhei și Soroca de a emigra în Caucaz, Crimeea și în nordul Mării Negre.

În concluzie, putem constata că autoritățile imperiale, practic, nu puneau piedici în acordarea permisiunii de emigrare a populației. Condiția principală era să se respecte condițiile stipulate în circularele și regulamentele referitoare la emigrare.

Prin urmare, scopul autorităților era de a popula și valorifica aceste pământuri sudice bogate și de a-și crea o bază socială solidă, formată din populație alogenă, inclusiv din Basarabia.

Opinii controversate privind definirea capitalismului ca sistem și specificul dezvoltării lui în Rusia

Valentin TOMULEȚ

În comunicarea de față se face încercarea de a analiza câteva concepte, expuse în istoriografia vest-europeană și americană, care vor permite să înțelegem mai profund specificul genezei și evoluției capitalismului în Rusia, iar de aici – și în Basarabia.

Termenul *capitalism* a fost introdus în circuitul științific la începutul secolului trecut de economistul, sociologul și istoricul german *Werner Zombart* (1863-1941), în opinia căruia *capitalismul este rezultatul transformării mentalității economice în unele regiuni ale Europei, care s-a produs sub influența anumitor schimbări genetice.* Această viziune poate fi expusă prin următoarea schemă: *schimbări genetice → apariția unei noi mentalități economice → apariția gospodăriei capitaliste.* În Rusia, acest punct de vedere a fost expus în lucrările timpurii ale lui L.H. Gumiliov.

Istoricul și economistul german *Max Weber* (1864-1920) considera că geneza capitalismului poate fi exprimată prin următoarea formulă: *noua religie → noua etică → noua mentalitate economică → geneza capitalismului,* iar factorii care au dat naștere capitalismului sunt*: activitatea economică consecvent rațională → contabilitatea rațională → tehnologia rațională → legile stabile raționale.*

Economistul american și canadian *Karl Polanyi* (1886-1964) reprezenta capitalismul în următoarea schemă: *apariția producției mecanizate → noile relații de producție și structuri sociale → victoria capitalismului.*

O interpretare, sub aspectul psihologic al genezei capitalismului, a fost expusă de economistul și istoricul austro-american *Joseph Schumpeter* (1883-1950). Ideea de bază expusă de acesta poate fi exprimată în formula: *noile tehnologii în organizarea producției → crearea posibilității pentru obținerea beneficiului → respectiv, crearea condițiilor favorabile pentru apariția producției capitaliste.*

Economistul american *Douglass Cecil North* (1920-2015) considera că geneza capitalismului a avut loc grație a trei tipuri de metodici inovaționale

de gestionare a afacerilor, apărute încă în evul mediu: *inovațiile ce ridică mobilitatea capitalului → inovațiile ce reduc riscul → inovațiile ce reduc cheltuielile informaționale*.

Sociologul și filosoful american *Immanuel Wallerstein* (1930-2019) consideră că forma capitalistă de gospodărie/economie a luat ființă în cadrul sistemului comerțului mondial, iar capitalismul contemporan s-a născut în sec. al XVI-lea, când, grație anumitor circumstanțe, în Europa de Vest economiile-univers feudale au fost înlocuite cu economiile-univers capitaliste, bazate pe comerț. Ulterior, *economia-univers capitalistă europeană a supus, în urma expansiunii coloniale, celelalte economii-univers și economii-imperii* și le-a transformat în una singură – *economie-univers mondială*.

Sociologul englez *Peter Saunders* (născ. 1950) opinează că, deși capitalismul ia forme diferite în locuri diferite și în vremuri diferite, este posibilă identificarea anumitor elemente-cheie care, împreună, pot ajuta la definirea lui ca sistem distinct, stabilind trei factori cu următoarea formulă: *dreptul asupra proprietății private → schimbul de mărfuri în funcție de prețul pieței → obținerea sistematică și în interes propriu a profitului.* Autorul definește capitalismul ca un sistem în care indivizii sau asociații de indivizi se află în *competiție reciprocă,* încercând *să acumuleze profit/avuție* prin obținerea dreptului de *a exploata terenuri, forță de muncă și capital,* pentru *a produce bunuri*, cu intenția de a le vinde apoi pe piață *și a obține profit*.

În istoriografia vest-europeană, capitalismul se reduce, în fond, la trei practici instituționale de gospodărire: *capitalismul = producția de mărfuri* (orientată la cerințele pieței – V.T.) + *concurența liberă* + *munca salariată.* Dar sunt posibile și alte variante, când există numai *producția de mărfuri* + *liberul schimb* sau numai *munca salariată* și *producția de mărfuri*.

Procesele istorice desfășurate în țările din Europa de Vest nicidecum nu pot fi comparate cu cele din Rusia, din considerentul că acestea s-au petrecut în condițiile și sub influența directă a sistemului de iobăgie. Nivelul înalt al centralizării puterii în Rusia, ce și-a găsit reflectare în faptul că statul se prezenta ca subiectul principal al dezvoltării social-economice, implicându-se permanent în procesele obiective de dezvoltare a țării, respectiv dându-i forme specifice – proces care poate fi observat în baza exemplului Basarabiei. Rusia a împrumutat doar parțial anumite elemente/scheme ale sistemului capitalist/modern din țările Europei Occidentale, evitând, de cele mai multe ori, modelele clasice, aplicarea cărora ar fi fost imposibilă

din cauza prezenței sistemului de iobăgie. Rusiei i-a fost specifică dezvoltarea asincronică, ce consta în statornicirea capitalismului și, concomitent, intensificarea sistemului de iobăgie. Procesul de geneză și evoluție a relațiilor capitaliste a fost puternic influențat și de rolul reacționar al politicii economice și social-politice a dvorenimii ruse, care s-a orientat cu greu la noile relații ce apăreau în societate, opunându-se procesului de modernizare și europenizare a țării.

Cercetările de ultimă oră din Rusia atestă că formarea modelului capitalismului rus a fost influențată de formele tardive ale relațiilor feudale, care au contribuit nu doar la statornicirea relațiilor capitaliste în perioada de până la reforma agrară (1861), dar au pus și bazele instituționale ale sistemului economic al Rusiei contemporane.

Neamul Celan – o dinastie duhovnicească din sec. al XIX-lea - începutul sec. al XX-lea

Petru VICOL

Cercetarea documentelor de arhivă și a altor surse scrise privind istoria bisericească și a clerului din Basarabia, în perioada sec. al XIX-lea - începutul sec. al XX-lea, au scos la lumină mai multe dinastii duhovnicești. Una din ele este dinastia Celan, ai cărei reprezentanți s-au răspândit în multe parohii din Basarabia, reușind să marcheze activitatea duhovnicească. Interesul față de acest neam de preoți a apărut odată cu cercetarea istoriei parohiei din satul Cuhurești de Jos, județul Soroca, unde îl descoperim pe preotul Feodosie Celan, fecior de preot, născut pe la 1778. Documentele scot în evidență mai mulți descendenți ai acestui neam, printre ei fiind personalități ale vieții bisericești din Basarabia. Îl amintim pe Sofronie Celan (n. 1864), absolvent al Seminarului Teologic din Chișinău și preot în mai multe parohii sătești și din Chișinău. A avut un rol important în edificarea Bisericii cu Hramul Sfântului Ierarh Nicolae din Chișinău (1901) de pe lângă Spitalul Orășenesc, fiind executorul testamentului lui Nicolae Ivanov, felcer superior al spitalului. Un alt reprezentant al neamului este David Celan, fratele lui Sofronie Celan, născut în 1872. După absolvirea Seminarului Teologic din Chișinău, a păstorit în biserici din județul Orhei și orașul Soroca. A publicat mai multe articole în *Buletinul Eparhiei din Chișinău* și în revista *Luminătorul*, abordând probleme privind relația și atitudinea bisericii ortodoxe față de alte confesiuni religioase și aspecte legate de istoria și activitatea parohiilor. Prin prezentul studiu, ne propunem să elucidăm cele mai relevante file din istoria acestui neam, precum și rolul lui în viața bisericească a Basarabiei.

ISTORIE CONTEMPORANĂ

Considerații asupra istoriografiei românești referitoare la frontul de Est în al Doilea Război Mondial

Gabriel MOISA, Cristian CULICIU

O privire ceva mai superficială asupra istoriografiei românești de dinainte de evenimentele din decembrie 1989 poate lăsa impresia că printre cele mai importante direcții de cercetare ale epocii s-au regăsit preocupările legate de cel de-al Doilea Război Mondial. O apropiere mai atentă însă asupra problematicii ne arată că lucrurile nu stau tocmai așa. Este adevărat, istoricii militari se numărau printre privilegiații vechiului regim, fiind unii dintre responsabilii principali ai conturării dimensiunii supereroice a neamului românesc de-a lungul istoriei, pornind de la convingerea că două treimi din istoria națională a fost una eroică – de lupte și războaie pentru păstrarea ființei naționale.

Dacă vorbim exclusiv despre al Doilea Război Mondial, constatăm aceeași realitate raportată la contextul general al istoriografiei românești. Cea de-a doua mare conflagrație mondială a secolului trecut, deși persistă încă ideea existenței unei bibliografii „imense", nu a fost tocmai printre subiectele favorite.

În ansamblul istoriografiei românești, elaborate între 1944 și 2015, aceasta reprezintă doar 1% din total, iar dacă privim spre istoriografia consacrată Frontului de Răsărit din perioada 1941-1944, constatăm că doar 0,2% din total are în vedere această tematică.

Studiul de față dorește să realizeze câteva observații cantitative și calitative asupra istoriografiei românești referitoare la războiul din Răsărit (1941-1944) de-a lungul celor peste șapte decenii trecute de la acel moment.

Tifos și (re)sovietizarea Basarabiei în condiții de război (1944)

Alexandru MALACENCO

În răstimpul martie-august 1944, Basarabia a fost transformată într-un adevărat teatru de operațiuni militare, având în vedere invazia Armatei Roșii în contextul războiului sovieto-german. În această perioadă relativ scurtă, teritoriul basarabean, marcat de multiple schimbări (apropierea liniei frontului, evacuarea armatei și autorităților române, iminența reinstaurării regimului sovietic etc.), a fost cuprins și de epidemia de tifos exantematic. Constatăm, în baza surselor documentare cercetate în arhivele de la Chișinău*, că în cursul ocupării Nordului Basarabiei de către trupele sovietice, în primăvara anului 1944, situația sanitară a degradat considerabil în acest spațiu: pe lângă epidemia de tifos exantematic, s-a înregistrat o creștere a răspândirii bolilor infecțioase și venerice – sifilis, gonoree etc. În același timp, din conținutul materialelor de arhivă desprindem informații concludente, prin care am stabilit că una dintre cauzele principale, care au catalizat epidemia de tifos în teritoriul basarabean ocupat de URSS în perioada de referință, au fost măsurile autorităților sovietice de strămutare haotică și dezorganizată a populației băștinașe din localitățile adiacente liniei frontului pe o distanță de până la 25 kilometri. Paradoxal, dar autoritățile sovietice, în documentele vremii, recunosc „negru pe alb" că înrăutățirea situației sanitare și escaladarea epidemiei de tifos în spațiul basarabean a fost generată de faptul că „populația evacuată din preajma liniei frontului a creat aglomerații în localitățile unde au fost repartizați, iar într-o casă țărănească, spre exemplu, locuiau câte 6-8 familii – de la 25 până la 50 persoane", evident, trăind în lipsa unor condiții elementare de igienă. Dar, în același timp, sovieticii, dislocați în Nordul Basarabiei, învinuiau autoritățile române care s-au retras de izbucnirea pandemiei de tifos în acest spațiu, în timp ce dânșii înghesuiau populația locală câte „6-8 familii într-o casă țărănească", evacuând-o din apropierea liniei frontului.

* Arhiva Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova, Arhiva Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova, Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova.

Un alt element de interes al cercetării, extras din documentele studiate, se referă la faptul că autoritățile sovietice, în contextul măsurilor de ameliorare a situației epidemiologice dificile din spațiul basarabean în acest răstimp, campaniei de vaccinare contra tifosului exantematic erau supuse – prioritar și în mod obligatoriu – cadrele NKGB și NKVD din RSS Moldovenească. Natura cauzelor care au stat în spatele acestor acțiuni o vom analiza în demersul științific propriu-zis.

Suplimentar, ținem să evidențiem că mai mulți istorici au cercetat fenomenul resovietizării Basarabiei, începând cu anul 1944, însă puțini cercetători (de exemplu, Mihai Taşcă, Valentin Beniuc ș.a.) au abordat problema și rolul situației epidemiologice, în contextul reinstaurării regimului sovietic în acest spațiu în perioada de referință. De asemenea, remarcăm faptul că în sursele documentare consultate nu sunt reflectate date certe, care să ne permită stabilirea cu exactitate a perioadei epidemiei de tifos în Basarabia în cursul anului 1944, decât doar cauzele și perioada creșterii exponențiale a numărului infectaților cu tifos exantematic din rândul populației basarabene – începând cu aprilie 1944.

Ex nihilo nihil fit sau cum au creat sovieticii școlile superioare în RSSM după anexarea Basarabiei din 1940

Liliana ROTARU

După anexarea Basarabiei și crearea RSSM, autoritățile sovietice au impus – într-o manieră concertată și concentrată – structurile politice de tip sovietic, un nou mod de organizare și funcționare a activității economice și a vieții sociale, un „adevăr comunist" despre istoria, cultura și limba vorbită de locuitori Basarabiei și, desigur, o „nouă educație". În vara anului 1940, autoritățile au pornit un proces de înlocuire a sistemului de învățământ românesc cu cel de tip sovietic, creând o rețea amplă de instituții de învățământ de toate nivelele și tipurile pe întreg teritoriul RSSM, inclusiv școli superioare. Păstrând instituțiile de învățământ superior din fosta RASSM, noul regim a creat, în a doua jumătate a anului 1940, la Chișinău, două școli superioare pedagogice (Institutul Pedagogic și Institutul Învățătoresc), un institut agricol și un conservator – toate acestea exploatând patrimoniul material și tradiția învățământului profesional românesc interbelic, tradiție vehement negată și blamată de propaganda comunistă, în primul rând, cele trei domenii ale învățământului profesional, specifice nivelului de dezvoltare a economiei și culturii provinciei românești. Învățământul pedagogic, agricol și muzical-artistic s-a format și a produs profesioniști și în Basarabia interbelică, chiar dacă doar patru instituții de învățământ au luat forma școlilor superioare. De asemenea, autoritățile sovietice au „fondat" instituții de învățământ superior în 1940 pe un teren pregătit și din punctul de vedere al „bazei tehnico-materiale", or școlile superioare sovietice au preluat patrimoniul material al unor instituții de învățământ românești și au investit foarte puțin în acest sens (doar acolo unde instituțiile au fost prădate de funcționarii sovietici veniți la Chișinău să construiască socialismul). Astfel, Institutul Pedagogic și cel Învățătoresc de la Chișinău au preluat întreg patrimoniul Școlii Eparhiale de fete, așezate pe colina din zona Gării Feroviare Chișinău, Institutul Agricol din Chișinău a moștenit o bună parte a patrimoniului Facultății de Agronomie a Politehnicii „G. Asachi" de la Iași, iar Conservatorul de Stat a fost „înființat" în baza celor trei instituții de învățământ muzical de la Chișinău – Conservatorul *Unirea*, *Municipal* și *Național*, cu sediul în clădirea Conservatorului Municipal de pe str. Regina

Maria (azi str. Vlaicu Pârcălab). Deși reticentă și ostilă față de tot ce era românesc în Basarabia, noua putere a fost nevoită să angajeze în „noile" școli superioare din Chișinău și absolvenți ai universităților românești, recunoscându-le astfel, profesionalismul. În așa mod, pentru că *nimic nu vine din nimic*, școala superioară sovietică, declarată nouă în absolut, nu era decât una mai veche, de tradiție românească, dar ridicată la o nouă treaptă din motive mai degrabă propagandistice și politico-ideologie, decât pragmatice și utilitare.

Mina Dobzeu în obiectivul Securității din Republica Populară Română

Maria BUȚCU

După instaurarea definitivă a regimului comunist în România, s-a urmărit reducerea treptată a influenței Bisericii Ortodoxe Române și transformarea acesteia într-un instrument de aservire a intereselor statului. Noua conjunctură politică impunea necesitatea unei cooperări între biserică și autoritățile comuniste, supunerea clerului față de legile țării fiind indispensabilă pentru supraviețuirea ei în contextul politic al epocii, pentru că în caz contrar, statul și Biserica s-ar fi exclus reciproc.

Politica noului regim în ceea ce privește activitatea religioasă și poziția bisericii ortodoxe față de stat a implicat reacții adverse din partea unor preoți, care și-au manifestat în mod deschis dezacordul în privința unei „colaborări" între cele două instituții. Un exemplu în acest sens este apelul anticomunist al călugărului basarabean Mina Dobzeu către reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române, prin care chema clerul ortodox *să nu se amestece cu politica și să nu se supună regimului*, să nu colaboreze cu autoritățile statului, atâta timp cât fiecare instituție își are atribuțiile și misiunea sa în societate.

Mina Dobzeu devine subiect de anchetă penală în atenția Organelor Securității de Stat ale Ministerului Afacerilor Interne, începând cu anul 1944. Un episod relevant este creionat de anul 1959, prin care suspectul a fost acuzat că a scris o scrisoare având conținut dușmănos la adresa regimului democrat din Republica Populară Română, pe care a multiplicat-o în 13 exemplare și a expediat-o patriarhului, mitropoliților și episcopilor Bisericii Ortodoxe Române. Ieromonahul și-a justificat acțiunile prin faptul că scrisoarea poartă un caracter religios și a fost scrisă în urma unor „vedenii", pe care le-ar fi avut în vacanța de Paști la chilia sa de la schitul Brădicești, Iași.

O poziție tranșantă în aplicarea pedepsei pentru acțiunile călugărului a avut-o și Institutul Teologic Ortodox din București, care a propus eliminarea definitivă a ieromonahului basarabean din Institut, retrimiterea acestuia la mănăstirea de metanie, pentru a fi pus sub o atentă supraveghere medicală, duhovnicească și civică, luându-se toate măsurile pentru a preveni răspândirea ideilor „greșite" ce l-ar stăpâni pe inculpat.

Prin urmare, la 11 februarie 1960, Tribunalul Poporului l-a condamnat pe Dobzeu Mihail, zis Mina, la șapte ani închisoare corecțională și patru ani interdicție corecțională, cu confiscarea totală a averii personale și cu plata cheltuielilor de judecată.

În această ordine de idei, erau previzibile consecințele unui astfel de comportament al ieromonahului, motiv pentru care putem califica acest act drept o acțiune de rezistență sau chiar o formă de luptă a unor membri clericali împotriva regimului comunist instituit în România.

O familie deportată, dată uitării: cazul familiei Popescu, s. Coșcalia, raionul Căușeni

Anatol PETRENCU

Conform informației cuprinse în „Cartea Memoriei" (1999, p. 367-368), în 1941, din satul Coșcalia, r-nul Căușeni, a fost deportat Simion S. Țapiș (n. 1888), fost primar, membru al Partidului Național-Creștin, și întreaga lui familie – fiicele Elena, Nadejda, Anastasia, Vera și fiul Trofim.

Studiile din Arhiva Națională a Republicii Moldova (fond R-3401, inv. 1, dosar 6171) au scos la iveală încă un caz de reprimare politică în această localitate. Este vorba de Trofim Popescu și membrii familiei lui. Dosarul lui Trofim Popescu demonstrează mecanismul aplicat de sovietici în distrugerea unei familii de oameni gospodari din acea localitate.

Examinarea cazului începe cu interogarea primului consătean, cu numele de familie identic – Popescu, dar prenumele Dionisie. Acest sătean a completat o anchetă, în care a scris că este născut în Coșcalia, este moldovean, fără de partid, are 3 clase, în 1936 a făcut serviciul militar în Armata română, are 3 ha de pământ, este căsătorit. Pe data de 5 februarie 1941 Dionisie Popescu este interogat în calitate de „martor" și declară că îl cunoaște pe Trofim Popescu, care este „chiabur", a folosit muncă năimită, a fost membru al Partidului Liberal. Trofim Popescu, a continuat Dionisie Popescu, a avut 23 ha de pământ, 4 cai, o vacă, 20 de oi etc.

Pe data de 7 iunie 1941 a fost interogat al doilea „martor" – Ion Negură (în procesul verbal apare ca Negura Ivan Gheorghievici, adică rusificat). Ion Negură afirmă cu tărie că îl cunoaște bine pe Trofim Popescu, care este „chiabur" (enumeră averea acestuia), care a recurs la munca angajaților, 5-6 persoane; a fost ales primar al satului Coșcalia în 1938, apoi în 1939. În plus, T. Popescu, din mărturisirile lui I. Negură, „proslăvea" România mare, afirmând că „orânduirea română este cea mai bună, că fiecare țăran are proprietatea sa, obținută cinstit", pe când în URSS „țăranii nu au gospodărie proprie, lucrează fără niciun scop". Aceste adevăruri au fost catalogate că propagandă antisovietică. În dosar este și *Nota informativă* a consiliului sătesc, în care a fost confirmată averea „chiaburului" T. Popescu și expusă

lista membrilor familiei lui: soția Axenia, fiicele Iuliana, Ana, Maria și fiul Gheorghe.

În baza informațiilor de mai sus, pe data de 19 iunie 1941 a fost emis ordinul de arestare. În noaptea de 12 spre 13 iunie Trofim Popescu cu membrii familiei a fost forțat să urce în tren; peste Nistru a fost despărțit de familia sa, pentru ca, alături de alți basarabeni, să fie trimis în lagărul morții Ivdel (regiunea Sverdlovsk). În dosar este cusut *Actul de deces*: la 20 noiembrie 1941 Trofim Popescu a murit. Ținând cont de decesul lui T. Popescu, pe data de 6 martie 1942, anchetatorul penal (indescifrabil) a decis să înceteze urmărirea penală, intentată „chiaburului" T. Popescu. Statul sovietic a mai distrus „o celulă" a societății.

Naum A. Narțov – primul profesor universitar și doctor (habilitat) în domeniul istoriei din Moldova sovietică

Demir DRAGNEV, Ion Valer XENOFONTOV

Naum Arianovici Narțov urma să fie un reprezentant de vază al istoriografiei sovietice din RSS Moldovenească. Cu un trecut „călit" în travaliul științei sovietice, lustruit în cel de-al Doilea Război Mondial, în anul 1946, era unicul profesor universitar și doctor (habilitat) în domeniul istoriei din Moldova sovietică. Totuși cariera acestuia avea să fie rapid mușamalizată și compromisă, în mare parte reieșind de campanile ideologice staliniste de epocă și a „descoperirii" faptului că „regele este gol", însă nici factorul subiectiv n-a eclipsat din scenariul acestui aventurier de epocă.

N.A. Narțov s-a născut la 16 octombrie 1894 în satul Berezovka, județul Balta, Podolia, „într-o famile săracă de evrei". În orașul Balta a absolvit studiile medii și cele învățătorești. A participat la „războiul imperialist", iar în timpul Războiului civil din Rusia a fost organizator și comandant al grupurilor de propagandiști împotriva rușilor albi. Între 1918 și 1934 a fost inclus și exclus din rândurile Partidului Comunist de trei ori.

Spiritul timpului și a spațiului aventurier – de genul „Mișa Iaponcik", Ostap Bender din „12 scaune" de Ilf și Petrov, „falsul lui Filchinson", se pare, a devenit o marcă identitară, care a penetrat și zona „elitist intelectuală" de sorginte sovietică.

Până în anul 1930, a desfășurat o „activitate pedagogică și științifică" la Balta și Ananiev. În anii 1936-1940, a absolvit cu mențiune Institutul Pedagogic de Stat „T. Șevcenko", specialitatea *Istorie*, la Secția cu frecvență redusă, a activat în cadrul acestei instituții și la Institutul de Cercetări Științifice în domeniul Istoriei, Economiei, Limbii și Literaturii, sub egida Sovietului Comisarilor Norodnici din RASS Moldovenească. În 1937, Naum A. Narțov a încercat să convingă Academia de Științe a URSS despre necesitatea elaborării unei istorii a Moldovei. Epurările staliniste au întrerupt realizarea acestui proiect, însuși N. Narțov era cât pe ce să fie considerat „naționalist" și „spion sovietic".

Institutul de Cercetări Științifice în domeniul Istoriei, Economiei, Limbii și Literaturii a fost evacuat, în 1941, în or. Buguruslan, regiunea Orenburg

(RFSS Rusă), iar în octombrie 1944 a revenit la Chișinău. În anii 1941-1945, N.A. Narțov a activat în evacuare, în orașul Taşkent. În 1944, a susținut teza de doctor (habilitat) în istorie, cu titlul „Destinele istorice ale Basarabiei și Moldovei", în cadrul Universității de Stat a Asiei Centrale, iar peste un an i s-a acordat titlul de profesor.

Era o performanță unică pentru un fost student de la secția cu frecvență redusă a Institutului Pedagogic Moldovenesc din Tiraspol, ca doar după patru ani de zile de la absolvire, în condițiile acerbe ale celui de-al Doilea Război Mondial, să devină doctor (habilitat) în științe, fără a parcurge calea de candidat în științe, și să devină profesor universitar, fără să fi trecut prin treapta de conferențiar (docent). Abilitățile personale de a convinge, de a se impune și de a demonstra tuturor că este „cel mai bun dintre toți" se pare că i-ar fi asigurat un „viitor luminos" în statul sovietic.

„Problema națională” la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău

Ion Valer XENOFONTOV

„Problema națională”, inclusă încă în Manifestul Partidului Comunist al URSS, era una de sorginte conflictual-provocatoare în societatea sovietică. Se miza pe înlăturarea reprezentanților elitelor național-intelectuale ale popoarelor sovietice, deoarece ele constituiau unicul bastion ce se opunea globalizării comuniste. În cazul Moldovei sovietice, „problema națională” a avut un element specific, diferit de alte republici neruse din cadrul Uniunii Sovietice. De exemplu, în comparație cu țările baltice, unde națiuni întregi au fost încorporate în statul sovietic, „națiunea moldovenească” a fost ruptă de cea română. Din acest considerent, s-a atentat la identitate prin interzicerea alfabetului latin și a limbii române. Potrivit deciziei Ministerului Învățământului Superior al URSS din 19 noiembrie 1954, *Cu privire la studierea limbii ruse de către studenții băștinași din republicile unionale*, s-a decis ca studierea unei limbi străine să fie înlocuită cu învățarea obligatorie a limbii ruse.

Cadrele trimise în Moldova sovietică trebuiau să asigure învățământul superior, dar, „fiind purtătoare de cultură și de civilizație sovietică de sorginte rusă și vorbitoare de limbă rusă, nu se potriveau, cel puțin formal, cu declarațiile propagandistice de creare a unui învățământ „în limba moldovenească și pentru moldoveni”. În contextul în care limba rusă constituia, inclusiv, un impediment în studii, absolvenții școlilor moldovenești ezitau să se înscrie la instituțiile de învățământ superior. Aceasta venea în contradicție cu directivele oficiale, care promovau educarea „cadrelor naționale”. Drept studiu de caz am analizat situația la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău (ISMC), instituție de învățământ superior, constituită în 1945. Datele statistice sunt relevante. Din contingentul de 1 144 de studenți ai ISMC, în anul de studii 1946-1947, după structura etno-națională, doar 91 (7,97%) erau moldoveni, 518 (45,4%) – ruși, 133 (11,6%) – ucraineni, 348 (30,5%) – evrei, 51 (4,4%) – alte naționalități. Treptat, situația înclină ușor în favoarea populației autohtone. La zece ani de la fondarea Institutului, din cei 1 651 de studenți, 895 erau moldoveni.

Cel care s-a opus deschis și vehement politicilor de deznaționalizare și de rusificare în Moldova sovietică a fost Nicolae Testemițanu, ministrul Ocrotirii Sănătății al RSS Moldovenești în anii 1963-1968, anterior rector al ISMC (1959-1963). În exclusivitate pentru învățământul superior din RSS Moldovenească, la ISMC a promovat moldoveni în domeniul medicinei și a introdus predarea în limba română. În contextul unui regim totalitar, această încercare a eșuat. Cei care au susținut tendința de a introduce în sistemul de învățământ limba națională a populației majoritare au avut de suferit, au fost înlăturați din posturi, mulți dintre aceștia au fost nevoiți să părăsească instituția. Au urmat presiuni, numeroase scrisori anonime ale subalternilor vorbitori de limbă rusă („toate scrisorile au un caracter binevoitor, nu conțin nimic regizat"), „atenționări de pe teren" ale „unor comuniști". Semnatarul unei plângeri constată revoltat că „naționalismul a înflorit într-atât de mult, încât la Institutul de Medicină mai toate disciplinele sunt predate în limba moldovenească".

În cazul unicei instituții de învățământ superior din domeniul medical din RSSM, au fost încercări curajoase, – venite din interiorul conducerii Ministerului și a Institutului –, pentru a sfida sistemul administrativ de comandă.

Două decenii de cercetări privind cenzura în România comunistă

Ion ZAINEA

Căderea regimului comunist a făcut posibil, între altele, accesul la documentele instituției de cenzură, respectiv ale Direcției Generale pentru Presă și Tipărituri și a colectivelor din provincie. Ca urmare, s-a constituit un grup de cercetători interesați sau atrași de temă (cadre didactice universitare, cercetători, doctoranzi, venind dinspre literatură, istorie, jurnalism), grup care s-a extins treptat, astfel încât, în momentul de față, putem vorbi de două generații cu preocupări privind cenzura comunistă: una mai veche, a inițiatorilor (Marian Petcu, Adrian Marino, Paul Caravia) și una mai nouă, a generației reprezentate de Mihaela Teodor, Liliana Corobca, Emilia Șercan, Carmen Brehoi sau Beata Menesi. Tema a constituit, și continuă să fie subiectul unor teze de doctorat (unele s-au publicat, altele sunt în curs de publicare, iar altele sunt în faza de pregătire), precum și a unor manifestări științifice, valorificate în volume colective (Paul Caravia, 2000, Marian Petcu, 2005, Ilie Rad, 2012).

Evoluția Republicii Moldova din perspectiva Uniunii Europene (1995-1998)

Adrian ROȘCA

Perioada anilor 1995-1998 reprezintă cea de-a doua etapă în evoluția relațiilor de ordin politic și economic dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova. În acest interval de timp, a fost consolidat cadrul juridic ce reglementa provizoriu relațiile dintre instituțiile de la Bruxelles și guvernul de la Chișinău. În comunicarea de față s-a optat pentru perioada 1995-1998, fiindcă în acești ani urmau să fie implementate o serie de reforme de ordin economic și politic – atât cu ajutorul, cât și sub supravegherea UE. Un alt aspect important ține de faptul că, în ultimul an al intervalului studiat de noi, urma să intre în vigoare Acordul de Parteneriat și Cooperare, semnat de UE și Republica Moldova în 1994.

Existau o serie de elemente legate de RM, față de care UE avea un interes sporit: 1) implementarea reformelor politice și economice de către guvernul de la Chișinău; 2) evoluția politicii interne a Republicii Moldova; 3) conflictul transnistrean; 4) relațiile Republicii Moldova cu România și Federația Rusă; 5) evoluția economiei, dar și a relațiilor comerciale ale noului stat. Informația din cadrul rapoartelor respective ne ajută să înțelegem mai bine cum era perceput de către UE procesul tranziției din Republica Moldova. Merită a fi menționat faptul că, în studierea perioadei 1995-1998, cele mai importante surse pentru a înțelege percepția Bruxellului față de Republica Moldova sunt cele documentare, oferite de UE.

Cu privire la identitate în raport cu educația istorică

Angela LISNIC

În prezentul studiu ne propunem să examinăm problema identitară în formatul ei educațional. În condițiile actuale, societatea și școala din Republica Moldova trece printr-o perioadă a reformelor – atât la nivel structural, cât și de conținut. Elementul de identitate, de conștiință istorică și de memorie istorică intră în raport cu politica istorică și cu identitatea civilă. În atare condiții, abordările privind formarea identității civice a elevilor în societatea contemporană derivă, în contextul politicii de stat, în formarea civică a elevilor prin educația istorică. Examinarea cadrului teoretic și normativ din prezentul studiu ne permite să demonstrăm importanța acestei probleme în sistemul educațional contemporan. Referințele conceptuale privind problema identitară sunt axate pe noțiunile-cheie ce se pot contura în această problemă: identitate, conștiință istorică și memorie istorică, ele fiind plasate în spațiul educațional. Analiza formării identității civile cere nu doar o conceptualizare teoretică a noțiunilor în cauză, ci și diseminarea unor experiențe pentru înțelegerea, conștientizarea și utilizarea practică a acestor cunoștințe în activitățile sociale ale tinerei generații. Necesitatea cercetării și implementării informației ce ține de identitate în educația istorică desemnează, în repetate rânduri, efectele și rezonanțele ce le implică actualitatea problemei abordate.

Studiu geografic privind relațiile economice dintre Republica Moldova și Rusia în perioada 1991-2016

Marcel REVENCO

În anii puterii sovietice, structura economiei RSS Moldovenești a fost planificată astfel, încât ea să poată funcționa normal doar în cadrul imensului Imperiu Sovietic. Producția agricolă nu era prelucrată pe loc, ci era exportată în calitate de materie primă în celelalte republici unionale. În schimb, noile întreprinderi create funcționau pe baza materiei prime, a resurselor energetice și a forței de muncă importate în special din Rusia și Ucraina. Fabricile de conserve au fost concentrate, în mare parte, în Transnistria, iar cele de prelucrare a laptelui – în nordul republicii.

Devenind independentă, Republica Moldova s-a pomenit cu o economie deformată și profund dependentă de resursele energetice și de piețele de desfacere, aflate la sute și mii de kilometri depărtare. Mai mult ca atât, majoritatea întreprinderilor erau înzestrate cu utilaj uzat fizic și moral, incapabile de a produce mărfuri competitive.

În urma destrămării URSS, comerțul exterior al Republicii Moldovei, în care se includea deja și comerțul cu fostele republici unionale, s-a redus brusc, fenomen care a durat până la începutul anilor 2000.

Deși, potrivit nivelului potențialului său economic, Republica Moldova mai poate fi considerată și astăzi o țară industrial-agrară, structura comerțului său extern – atât la export, cât și la import – este similară țărilor agrare. Neconcordanța s-a aprofundat din cauza că, în anii crizei de tranziție, volumul producției industriale a scăzut mai mult decât cel al producției agricole.

Dacă structura exporturilor și importurilor, în mare măsură, s-a păstrat conform specializării economiei naționale, atunci geografia partenerilor comerciali s-a schimbat semnificativ. În cei 30 de ani de independență statală, Republica Moldova s-a reorientat spre Occident și România. În același timp însă, Rusia și în continuare rămâne unul dintre principalii parteneri comerciali ai Republicii Moldova.

Deși este absolut indispensabil faptul că, în calitate de partener comercial, pe poziții puternice rămâne și în continuare Rusia, care se impune prin

importul resurselor energetice, iar la export – cu o piață nu prea mare, dar bine cunoscută, care apreciază produsele moldovenești. Însă dependența mare de o piață relativ nestabilă și imprevizibilă face comerțul nostru exterior foarte vulnerabil și ineficient, fapt care a fost demonstrat de mai multe ori.

Situația se explică prin păstrarea structurii și orientării geografice constituite încă în anii puterii sovietice. Capacitățile de producție de care dispunea RSSM întrecea volumul produselor agricole ce puteau fi prelucrate, de aceea, în anii favorabili, o mare parte din recoltă se altera în depozite sau îngheța pe câmp. De atunci s-a format tradiția de a exporta producția fără prelucrare finală sau neîmbuteliată. Orientarea geografică a exportului era dictată de către Kremlin, de aceea corespundea statelor ce intrau în componența URSS, iar drumul spre Europa trecea prin Moscova.

Rusia și astăzi rămâne unul din principalii parteneri comerciali ai Republicii Moldova, însă ponderea acesteia în ultimele trei decenii s-a redus. Structura mărfurilor comercializate însă au suferit schimbări mai puțin semnificative, rolul principal în exporturi jucându-l și în continuare produsele agroalimentare, iar în importuri predominând resursele energetice și de combustibil.

Republica Moldova – 30 de ani de (In)dependență. O retrospectivă istorică

Anatolie POVESTCA

Comunicarea vine să completeze selectiv informația cu referință la mișcarea de eliberare națională, încununată cu Independența Republicii Moldova ca subiect al relațiilor internaționale. Comunicarea are drept scop prezentarea fenomenelor fundamentale ce au stat la baza edificării acestui stat prin legiferarea drapelului național tricolor și a stemei de stat, adoptarea declarației de suveranitate și independență, revenirea la limba română și grafia latină – realizări cu un caracter multidimensional și un impact profund asupra vieții sociale, politice, economice și culturale, derulate în cele trei decenii de postindependență.

Privită în ansamblu, povestea iluzorie a „istoriei de succes" a Moldovei din cadrul Parteneriatului Estic – prin Acordul de Parteneriat și Cooperare, Acordul de Asociere în domeniul politic, economic, social și comercial cu Uniunea Europeană, dialogul privind liberalizarea regimului de vize dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană – se soldează, la scurt timp, cu poziția de codașă a Europei, dezamăgind partenerii de dezvoltare și comunitatea europeană. Subiectul este completat cu unele imagini fotografice din colecția patrimoniului Muzeului Național de Istorie a Moldovei, ce reflectă o parte a acestor evenimente. Spre deosebire de politica democratică europeană, politica moldovenească din sistemul decizional și cel de conducere al țării este afectată de un fenomen grav – cel al corupției politice, însoțit de promovarea și mituirea politică cu bani.

La moment, constatăm cu regret că unul din însemnele autocolonizării intelectuale a societății moldovenești, în raport cu lumea, ține de poziționarea noastră mentală spațială și temporală. Ne confruntăm permanent cu dilema de apartenență la spațiul european sau la spațiul asiatic rusesc. Ne aflăm la granița a două lumi geopolitice (Uniunea Europeană și Federația Rusă), cu rădăcini și afinități deopotrivă în ambele, în care Republica Moldova nu-și poate permite să promoveze o politică externă și o autoidentitate internă unilaterală spre Vest sau Est. Suntem la anumiți ani distanță de lumea pe care o considerăm a fi normală și civilizată. Trăim concomitent

într-un prezent trecut și, în același timp, într-un trecut care dorim să devină prezent. Actualmente, Republica Moldova poate fi asociată cu o corabie în derivă, fără cârmă, purtată de valuri și măcinată de lupte politice, cu un înalt nivel de corupție, controlată de diferite grupuri de oligarhi, chinuită de sărăcie, migrație masivă și lipsa unui viitor sigur pentru tânăra generație.

CUPRINS

PROGRAM 3

REZUMATELE COMUNICĂRILOR 12

Sergiu BODEAN
Locuința nr. 3 din așezarea culturii Cucuteni-Tripolie Brânzeni VIII 12

Eugen MISTREANU
Între cercetarea istorică de arhivă și arheologie (despre o posibilă așezare gumelnițeană la Tomai, UTAG, Republica Moldova) 14

Ghenadie SÎRBU, Dariusz KRÓL, Livia SÎRBU
Dwellings and their nearest surroundings in the 4th millennium BC in the Eastern Carpathian area: a case study from the Gordinești II-*Stânca goală* settlement 16

Vitalie SOCHIRCĂ, Tatiana NAGACEVSCHI
Aspecte privind cercetările geopedologice la situl arheologic din epoca fierului Saharna „Rude" din raionul Rezina 18

Victor DULGHER, Vladimir CHITIC, Sergiu SERBINOV
Rezultate preliminare ale cercetărilor perieghetice la situl arheologic Cinețeuți I, raionul Rezina 20

Aurel ZANOCI, Sergiu SERBINOV, Vladimir CHITIC
În căutarea vestigiilor unei fortificații preistorice – Echimăuți II 22

Octavian MUNTEANU, Vasile IARMULSCHI
Noi descoperiri de toporașe cu aripioare pe teritoriul Moldovei 24

Aurel ZANOCI, Daniel CUCULESCU
Rezultate preliminare ale cercetărilor de teren la fortificația Țareuca „La Cetate", raionul Rezina 26

Mihail BĂȚ, Sergiu SERBINOV, Vladimir CHITIC
Prospecțiuni arheologice în bazinul inferior al Cogâlnicului (raionul Rezina) 28

Andrei COROBCEAN
Siturile din secolele IV-III a. Chr. din bazinul râului Cogâlnic 31

Vasile IARMULSCHI
Cu privire la „cățeii de vatră" descoperiți în mediul culturii Zarubintsy 33

Nicolae BATOG
Amenajările ritualice din necropola sarmatică de la Petrești (secolele II-III d. Hr.) 34

Sergiu MATVEEV, Vlad VORNIC
Rezultatele preliminarii ale cercetărilor perieghetice în bazinul r. Cogâlnic din anul 2020. Situl de la Ecaterinovca-Ialpugeni-*Valea Jeparului* 36

Ion TENTIUC
Podoabe scandinave și monede arabe în spațiul carpato-nistrean (secolele IX-XI). Unele considerații 38

Gheorghe POSTICĂ
Așezarea medievală Păhărniceni „Petruca" în lumina cercetărilor arheologice 40

Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU
Câteva considerații referitoare la descoperirile de unelte pentru recoltarea mierii în așezările medievale din Moldova 42

Sergiu MUSTEAȚĂ
Cetatea Bender – istorie și arheologie 43

Sorin ȘIPOȘ
Prolegomenă la o istorie a vitejiei: nobili din comitatul Bihor, slujindu-l pe rege (începutul secolului al XIII - mijlocul secolului al XIV-lea) 44

Alexandru BEJENARU
Problema hotarului moldo-muntean din secolele XIV-XV în istoriografia română 46

Laura ARDELEAN
Rolul lui Stephanus Brodericus în negocierea Păcii de la Oradea din 1538 48

Ion CHEPTENE
Personalitatea domnului Țării Moldovei Petru Rareș în istoriografia poloneză contemporană 49

Mihai GEORGIȚĂ
Epidemia de ciumă din Transilvania, 1633-1636. Noi date și considerații 50

Mihai DRECIN
Locul lui Ioan Inochentie Micu-Klein în istoria naționalismului românesc în concepția lui Nicolae Iorga 51

Alina FELEA
Din istoria instituției căsătoriei în Țara Moldovei în sec. al XVII-lea - începutul sec. al XIX-lea: procedura de cercetare a mirilor 52

Ionuț CIORBA
Un document în limba română din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea privind combaterea emigrației din Transilvania 54

Ion EREMIA
Politica lingvistică a țarismului în școlile sătenilor-proprietari (foștii coloniști străini) din Basarabia 56

Andrei EMILCIUC
Aspecte comparative privind instituirea magaziilor de rezervă a cerealelor în Principatele Române și Basarabia (1832-1840) 58

Cristina GHERASIM
Listele nobililor cu drept de vot – sursă importantă în studierea istoriei nobilimii din Basarabia (Studiu de caz: alegerile nobiliare din 1841) 59

Ion GUMENÂI
Biserica Ortodoxă din Basarabia ca instrument de propagare a tradiției ortodoxe ruse și a cultului țarului 60

Viorel BOLDUMA
Legislația migrațională țaristă din anii '70-'90 ai secolului XIX privind emigrarea populației în Crimeea, Caucaz și Nordul Mării Negre 62

Valentin TOMULEȚ
Opinii controversate privind definirea capitalismului ca sistem și specificul dezvoltării lui în Rusia 64

Petru VICOL
Neamul Celan – o dinastie duhovnicească din sec. al XIX-lea - începutul sec. al XX-lea 67

Gabriel MOISA, Cristian CULICIU
Considerații asupra istoriografiei românești referitoare la frontul de Est în al Doilea Război Mondial 68

Alexandru MALACENCO
Tifos și (re)sovietizarea Basarabiei în condiții de război (1944) 69

Liliana ROTARU
***Ex nihilo nihil fit* sau cum au creat sovieticii școlile superioare în RSSM după anexarea Basarabiei din 1940** 71

Maria BUȚCU
Mina Dobzeu în obiectivul Securității din Republica Populară Română 73

Anatol PETRENCU
O familie deportată, dată uitării: cazul familiei Popescu, s. Coșcalia, raionul Căușeni 75

Demir DRAGNEV, Ion Valer XENOFONTOV
Naum A. Narțov – primul profesor universitar și doctor (habilitat) în domeniul istoriei din Moldova sovietică 77

Ion Valer XENOFONTOV
„Problema națională" la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău 79

Ion ZAINEA
Două decenii de cercetări privind cenzura în România comunistă 81

Adrian ROȘCA
Evoluția Republicii Moldova din perspectiva Uniunii Europene (1995-1998) 82

Angela LISNIC
Cu privire la identitate în raport cu educația istorică 83

Marcel REVENCO
Studiu geografic privind relațiile economice dintre Republica Moldova și Rusia în perioada 1991-2016 84

Anatolie POVESTCA
Republica Moldova – 30 de ani de (In)dependență. O retrospectivă istorică 86

Bun de tipar 25.05.2021
Formatul 60×841/16.
Tirajul 60 ex.
Coli de tipar 5,7.
Centrul Editorial-Poligrafic al USM
Str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009